

MODERN
KÖNYVTÁR
SOROZATA

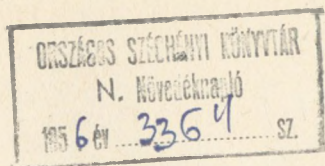
294132

KAFFKA MARGIT

CSONKA REGÉNY ÉS NOVELLÁK

ATHENAEUM R.-T. KIADASA

A szerző minden jogot fentart magának

KAFFKA MARGIT

Nagykárolyban született, 1880. június 10-én. Nagykárolyban és Szatmárott végezte iskoláit, majd később Budapesten.

Első irodalmi művei versek voltak, ezek 1902-ben jelentek meg a Basch Árpád szerkesztette »Génusz«-ban. Később novelláival tűnt fel. Versek és novellák jelentek meg tőle a »Hét«-ben, a »Figyelő«-ben, a »Szerda«-ban és a »Nyugat«-ban.

Több könyve jelent meg. Két verseskönyve Versek és Kaffka Margit könyve címen és Levelek a zárdából, Gondolkodók és Csendes válságok című novelláskönyvel.

— Igen, megigérte, hogy lejön, ha átöltözött! — mondta az alispán, leült harmadmagával a virággal terített asztalhoz és suttogó tanácskozásra intette a pincért. A télikert e kis fülketerme üres volt még; a szomszéd asztalnál ismerős, környékbeli szépasszony vacsorázott színház után az urával, sógorával: azokhoz odament egy percre, hogy üdvözlje. A balsarokban összehajolva, halkán beszélgetett három lilaöves főpap. Bizalmas, tisztán és finoman tartott zug volt ez, — majdnem nagyvárosian fényes és vidékien otthonos. A pincér, akit franciás néven szőlítottak, enyhén és nesz nélkül lebbent a szőnyegek fölött, — és a vendégek mind egy társasághoz tartozó kiváltságosak, akik tudtak egymásról és érdekelték egymást. Rába, az alispán, üresen hagyta a helyet a kisasztal fejénél, ahova a színésznőt várták.

— Balikay! — tündődött, csakhogy ép szóljon, a polgármester, aki házas volt, kicsit már kövérkés, hármunk közt itt a legreménytelenebb. — Ez, hogy Balikay, a családi neve, azt mondják és hogy hazuról valami kis vagyunkája is van.

— Néhány pár igen finom cipőt hozott magával és értelmesen tud bennük viselkedni! — toldotta meg aforizmás fölényvel Schönherr, a fiatal újságíró, aki azért tartozhatott ide, mert édesapja a főügyész volt és őt minden éven beíratta jogra is, — hátha mégis megembereli magát idővel.

Rába legyintett, — de aztán gyorsan, buzgón igazgatta helyre,

— Mindegy! Hanem talentumos! — Nagy dolog, hogy itt a dráma hódít és zsufolt házakat csinálnak Ibsennel, Shaw-val. Mi? — Most meg egy Sékszpir-ciklust akar. Az egész leány huszonhárom esztendő.

— Szép is! — mondta a fiatal fiu egyszerűbben. — Néha nézem, mikor a köpenyét ledobja, olyan mozdulattal, mintha ostobaságainkat és komizságainkat egy gőgös szokkenéssel levedlené magáról és azután fölöttük járna.

Az alispán összevonta a szemöldökét, ám a másik

percben duzzadt, proslás, — csak az intelligens szemel révén jelentékeny — arca széles és édes macskamosolyra huzódott. A leány jött, — kezet nyújtott, leült közéjük.

Valóban jól volt öltözve, egészen jól. Sárgás nyersselyemben a szinte tulmagas, mégis különösen, finoman teltnek érződő lány-alakja; nagyon fekete haja még Portia csigáiba sodortan, kicsit megzálálva, hanyagul a szabályos, kissé keskeny arca körül. Gondozottság és úri magatartás látszott mindenben, ami a testét takarta és emelte; és hanyag fensőbbiséggel viselte őket, mintha belőle nőttek volna ki. Fiusan szögletes, pajtáskodó mozdulattal nyújtotta formás csuklóját a férfiak teritéke felé, összeszedte magának a virágaikat, mosolygott és beszélt; kicsit kimerülten a játéktól, lazán, szórakozottan, kedvesen.

Szerette így! Hogy kíváncsi és kívánczó, szinte belelélesugárzó férfiszemek pillantása szögelljen át rajta és igya be mozdulatai harmoniáját, arcjátéka, mosolya intuitív rögtönzéseit, melyekről maga sem tudta, mennyire ösztönösen illenek a ruhái színéhez, szabásához, — a világításhoz és a csevegés hangulatához. — Lesték, élvezték és várták őt így; bár néha feszélyezte kicsit őket. Furcsa, apró bizalmaskodásaikba belezavarodtak vele szemben, figyelmessége megtisztelte és nyugtalanította, mosolya vontat és távoltartotta mindnyájukat. Néha inkább egymást figyelték, nyegleségekbe és humorba rejtvé az irigy férfiaccsarokodást; néha reménykedően feltűzelve, ideges, kábult, versengő törekedéssel kívánták őt. Már csaknem egy hónapja játszott a társulatnál. A szubrettjük az igazgató öregecske és családanyás életű felesége volt, — a többi is, mind sokkal jelentéktelenebb; — »Nincs is, akit kijátszhatnánk elene!» — mondta egy hajnal felé, maguk közt és féltréfásan Rába, aki özvegy volt, színibizottság-elnök, nem tekintve szokásjogát és egyéb címeket az elsőségre. — S a leány így járkált köztük, nagy, merész szemei kicsit csufondáros nyíltságával, ideges, feszes, fiatal teste göggyében, — még mindig félelemtelenül és uralkodón. »Elkapattuk!» — mondta Schönherr néha epés őszinteséggel és az alispán már-már vállat vont... de ha így megjelent és itt volt előttük egész ingerlő idegenszerűségében, — szolidaritásuk, ellene-összefogottságuk egy pillanat alatt szakadt meg és szemmel és szóval, — külön és egyenkint, egymás ellen, csak övele keresték a szövetséget.

— Jessica náthás volt ma, — kezdte lihegő, gyors beszédhangján s a virágokkal babrált, — igen, így novemberben tokban kellene járnia, — mindjárt meghűl és akkor

borzasztóan nyafog. Lenn sokan voltak; a Rába páholyában egy igen szép öreg ur. Maga, szerkesztő, láttam, jegyzeteket csinált. Nem nagyképűség az? Nem mindegy az magának?... Ki az a sovány pap odaát?...

Megmondták neki, hogy Nordrauth olvasókanonok, pápai prelátus, jeles egyházi író, satöbbi. Schönherr Pista hirtelen elszavalta az első nagy mondatát annak a megemlékezésnek, amit az ujságja élén hozna ömértóságáról, ha egy napon a Krisztusban elhalálozna.

— Mit beszél? Hisz még nem öreg! — mondta a leány újra odapillantva, de különös módon, majdnem zavartan kapta vissza mindjárt tekintetét; — mert a főpap éles csilámu, erősen, színesen kék szemsugara abban a percben tűzött felé. Amaz tovább folytatta a mondatát, kövéres szomszédja felé fordultan, kimért és egészen halk hangon; Iza egy másodpercre elnézett furcsán, tűnődve és csendesén tette le balkezeből a szép, hamvas rózsákat, — aztán elszántan és dacosan felütött fővel, gyorsan, kihívón végigmérte a főpapot.

— Olyan képe van, — magyarázta a szerkesztő — nem lehet pontosan eldönteni a korát; lehet akár negyven vagy hetvenéves is. Mit gondol? Persze, egyelőre semmi kedve még itthagyni a stallumot.

Igy fecsegték és Balikay Iza is mosolygott, beszélt és evett, de néha pillanatra megakadt újra és néha átnézett, míg ezeknek felett, mert Nordrauth most már érdeklődőn, egyszer-egyszer szinte megütődve és komólyan feledte rajta a tekintetét.

— Szóval megtetszett magának az édesapám. Ma is ő a legkülönb Rába! Izácska!...

— Pardon! Nem figyeltem!

— Vettem észre! De milyen szép, mikor ilyen bűnbánó! Inkább mindig sértessen!

Egy-két új ember jött be, Schönherr azok rovására anekdotázott. — Ha ő beszél, a másik két pap csak hümmög és bólint. Mit beszélhet? — tűnődött Iza és egy bimbó bársonyfejét simogatta, húzogatta ideges, forró kis tenyerén. A desszertnél a polgármester bucsuzott, hárman maradtak.

— Fogadjunk, hogy az a pap át fog jönni ide! — sugta Izának a fiú, amint éles figyelmével kísérte a leány mozdulatait. Jean pezsgőt bontott, halkán koccintottak, érmá mindenben valami erőlködésféle érzett. Igen, a leány volt szórakozott. Beszélt, de mintha valaki másnak szólnának alkarjai és arcjátéka; nevetése idegesebb volt, a hangja lá-

gyabb és az arca néha percekre különösen komoly. Rába az első pohárka után előrehajoltan, leplezetlen, de picit szomorú kíváncsisággal nézte őt, — a gyöngéden telt, néha hullámosan megcsukló, finom vállait a ritka csipkeshűtő alatt és egy antik szűz szobráéhoz hasonló nyakát, amint hátravetette néha lassan és bágyadtan, mint valami távoli és új illatra figyelve. Valami csakugyan volt a levegőben.

— Kinn nagy szél lehet! — mondta Schönherr és nézte a gázlángok meglebbenését, amíg a leeresztett vasredők hal-
kan, hosszan zörömböltek a szőnyeges ablakok mögött. A félüres teremben tán a többiek is erre figyeltek, mert csaknem teljes csend volt pár pillanatig. Iza hirtelen közzénevetett az ő lihegő, könnyű kacajával; de odaát is meghallották e percben. Errenéztek és Schönherr sietve, szolgálatkészén és nagyhangon kezdett valami hosszabb előadásba. Hasztalan volt, Izának ma már nem tudták kedvét lelni.

Nem engedte meg, hogy Jean a második üveghez nyuljon és ahogy egy kurta mozdulattal jelezte akaratát, az némán vonult vissza és senki sem próbált ellenkezni. Rába fejet csóválta és várakozón nézte őt. Odaát, a szomszéd asztalnál, a papnővelde igazgatója s a kövér énekeskanokok már körülményesen, öregesen számoltak a pincérrel és Nordrauth csontos, fehér kezébe szorítva állat, most már nyílt szándékossággal idefigyelt. Nagyon sovány arca volt; és szorosan zárt, fonálkeskeny ajkai. Halvány halántéka meg különös szeme körül mind csupa apró, szétfutó, kicsi hajszálredő; ám homloka feltűnően szép volt így és semmitsem ősz, sötétszőke haja még árnyékolta kevéssé, mély szeme pedig kéklő, de nem hidegen, acélosan, hanem mint a kékszinű láng, színes villanás, forró felszökkenésével az életvágynak. Nem, — mindezen kívül még egyebet is jelentettek e szemek, így egyszerre meg nem fejthetőt, — s a leány úgy érezte, hogy itt valamit ki kell találnia. Majd arra gondolt, milyen különös, hogy négy hete van már itt és ezt az arcot ma látja először.

— Most megünnel! — mondta hirtelen és gyöngén csendített a poháron. Jean könnyed bókkal utasította el kezével a Rába pénzét és először a leányhoz lépett. »Önagysága tiszta!« — mosolygott alázattal és Iza gyorsan intézte el a számláját. »Milyen gyerekes szeszély!« — morgott elvörösödve az éliszán és megint értetlenül nézett rá, »Mikor lesz ennek vége!«

A színésznő már állt és alásimult a puhán bélelt bundáscskának, amit Jean ügyesen emelt a vállai fölé, aztán a

keztyűin babrált, kiegyenesedve, komoly arccal és hátralépett kissé, mert Rába suttogó kérdéseivel egészen közel hajolt. Már nem tűrhette, hogy ott ezt lássák. Odaát, már elbucsuzva a többiektől, a székbe fogódzkodva állt Nordrauth kanonok is és ők e percben, — ismeretlenül, szót sem váltva még és idegenektől körülvetten, — egymásra vártak.

— Nagy zápor van kinn! — sugta halkan a pincér, az alispán köpenyét segítve.

— És ezt most mondja?... Hát kocsit, kérem, azonnal!

— Már küldtem érte. Rögtön utánanézek.

— Addig talán... foglalna helyet!... Nem?... Izácska!

Schönherr az ablakfülkében állva figyelte, hogy azok ketten milyen egyaránt magas és karcsu, összeillő két szép szál ember. Amint így kiegyenesedve és egymás felé neszelve szembenálltak, tán valóban ez volt, amin először egymásraéreztek; a testi mivoltuk jelentékenysége, mely kiemelte, megkülönböztette és egymás felé utalta őket. Valami izgató testvériesség volt egy-egy mozdulatuk rugalmas, előkelő és fékezett energiájában, a tekintetük szegülő és tiszta élességében is; megcsodálták, értékelték és ambicionálták egymást. Mindez egy perc villanó tudatlansága, — tán csak a leskelődő fiu okos fejében így, — de ők szembenálltak és egymásra néztek. »Végre valaki, aki itt érdemes volna...!« — gondolta alig kifejezetten a leány és nyugtalanul, magában hozzáfűzte: »Hisz ez csak játék lesz ugyanis!« Egy gondolatban egyszerre sekélynek és alattuk állónak érezték itt körül mindenki mást, és jövőendő mérközésük hirtelen átsibbasztotta lényüket. Iza lesütötte a szemét, mint egy kis-leány.

— Einye! Mi van a kocsival, kérem?

— Azonnal, nagyságos uram!

— A Széchenyi-szobortól a számozatlant!

— Igenis! Azonnal!

A pap három-négy lépéssel átmerte az asztalok keskeny közét, köszönt és bemutatkozott a leánynak.

— Az én kocsim itt vár, ha elfogadjátok! — mondta Rába felé. Az mosolygott, meglepetten, hálával és nyájas-kodón. A lány arcán pedig valami bolond, hazárdos, elszánt remegés szaladt át, közéjük lépett.

— Nem, — mondta egyszerűen, — öméltóságát meg nem foszthatjuk. Hanem én is a Monostor-utca felé lakom, — ha szives volna fölvenni és magával vinni a szállásomig...

— Ó, — szerencsés leszek!

Most már összemosolyogtak, mint a cinkosok. Rendben volt. Bucsuztak és lesurrantak a puhaszőnyeges, világos lépcsőn. Késő november zuhogó, szeles esője verte a járdát és a halk, nyugtalanító zugás fojtottan veszett el a kis, márványos csarnokban, készülődő vendégek siető sűrűsége közt. A két ittmaradt férfi a lépcsőkorlátnak támaszkodva, némán várt a kocsijukra. Rába dobolt a karfán és már mosolygott, kicsit ingerülten, erőltetve, de felszabadult férfi-cinizmussal megint.

— Ez a kis angoramacska majd megtépázza, csak ezzel kössön ki! — mondta, mintha csak tréfálna és föltette a monokliját.

— Azt hiszem, — pszihologizált maga elé morogva Schönherr — ez a pap, ez a vén örves agár ki tud fogni rajta, ha akar. Ismerem a fajtáját, veszedelmes!

Hallgattak, már csaknem magukra voltak és Rábának egy percre úgy tetszett, hogy a fiatal fiu éles és gunyos kedvveléssel, féltréfásan az arcába kémlel oldalvást.

— Most legalább, — mondta fölnevetve, — legalább tudni fogjuk, kedves bátyám, hogy melyikünk volt első...

— Kölyök! — felelt Rába gyorsan; aztán vállat vont, elmosolyodott és felé kínálta a cigarettát. Mindketten a tavalyi, kövéres, operettdivára gondoltak, akinél, úgy hírlett, egyidőben értek el sikereket.

II.

Már akkor porzott és hullott a hó és olyan szép volt így; olyan mesebeli ragyogást, fényes és meghitt karácsonytáji szint kapott korai alkonyatokban a kedves, formás erdélyi város; kivilágított tere, a harangtorony fényes óralapjával s a hidas patak ívei, amint csengve surrant át fölöttük a szán. Balikay Iza meleg vállai és halvány szobornyaka simult ottbenn a selymes préme alá; kinézett közülük káprázó, nedves, nagy szemekkel és mosolygott. »Milyen jó, — gondolta, — most egyszer jó! Az ember mégis egyszer rátalál a nekivaló dolgokra, bőrpárnás, finom fogatra, szép, kicsi palotára, csendes és uri szobában egy kéz kapcsos és kemény ujjai forróságára, egy hangra, mely fojtott zenéjü, reszketeg légységével öneki szól. Ugy-e, minden asszony csak összetalálkozik egyszer azzal, aki bánt tud vele!« — Megint mosolygott ezen az egyszerűsége és

önkéntelen, gyors, gyereklányos mozdulattal simult arcával a finom, szép kocsipárnák közé, szégyenlősen, boldogan, kurtá és mélyrőljött kis kacajjal és a Nordrauth kanonok kedves parfümjét érezte rajta.

Aztán eszébe jutott, hogy ma Fedorát fogja játszani. Öcskaság! De gyorsan és szépen mozoghat majd a színpadon, szép estélyi ruhákban és selymes, hosszú köpenyekben. A földszinten áhitatos és erősen befűzött dereku, gömbölyű kisvárosi nőcskéek kísérik ámulva, irigyen és tanulmánygón az ő utánozhatatlan, széles, viharos allűrjeit; a proszénium-páholyból tüntetően kihajol és nyájaskás, ravaszdi arcával mosolyogva tapsol majd Rába, az alispán, megadja a hangot s újra-újra kezdi, ha a teli kis színházon már átviharzott. Egy piciny, gunyos vállrándítással gondolt e percben e kitartó lovagja veszedelmes ál-alázatára, feltűnően diszkrétkedő s oly nyiltan bizalmas mosolyaira, amikről csak ő tudhatta, mily jogtalanok. S a rivalda mögött a fiatal szerkesztő megint jegyez majd, hogy tárgyilagos, néhol fanyarkodó vagy fölényes »komoly méltatás« jelzőibe rejtse huszonnégy éve vágyó, hideglelős reszketését. S a hizott és hallgatag polgármester is mosolyog felé melán, ostoba titokzatossággal, tétova szemekkel. — »Menazsériám!« — tűnődött Iza és már hallotta a színlapot árulók rikácsolását; — »Igen, ezeket pórázon kell tartanom, ha farszto is, igen, ha azt akarom, hogy itt valaki maradjak, uralkodjam és ünnepeljenek. Mert bizonyos, hogy őneki jobban tetszem úgy!« És úgy örült ennek a jó-kisleányos, egyszerű és teli gondolatnak.

Mert ha nem volt épen vele, mindig így, ilyen szeliden, asszonyosan, ilyen csordultig-lélekkel gondolt most már a kékszemű főpap finom, elegáns, át-meg-át árnyalt, vonzó és sajátságos lényére, szerelmére, melynek tudva, önmaga előtt már el is ígérkezett. Csak még akart egy kicsit így; egy kicsit még büszkélkedni kincses lánysága fölényében, egy ideig átélvezni és beszívni mindent, amit odáig nyújthat neki ez az átizzott, gazdag idő, e változatos és dus órák és percek a szerelemben, amit oly értő művészettel játsztak meg ők egymás számára, e két egymásnak való, egymás mértékét megütő ember. Élvezni akarta még így a szaladó áde szán csengőjátékát, amint feléje fut vele havas utcasorok és kivilágított hidak fölött, a hegyoldali kis villaház gitteres bejárója felé, a hósapkás, bus thujabokrokot a kertben, a szép magányt, a kicsiny francia ínos komoly trubadurszemét, ha meghajolva ajtót nyitott, aztán a nagyablaku, tágas interieurt, mely bőrfauteljeivel, terhelt könyvespolcaival és

fehér szobraival. Nordrauth bárónak, ugymondták, családi öröke volt e kicsiny, félig-üres nyaraló, távol a rezidenciától, hol laknia kellett; s bámulatos módon senkisémet fecsegett a városban e külön és rejtett zug délutánjairól. »Ide jár dolgozni!« — emlegették néha tisztelettel, bár a gavaléros, asszonyos mágnáspapnak tudták pár idilljét is itt-ott; de kimélő, finomkodó rokonszenvvel szóltak róla csak. Ugyesen intézhette mindig, diszkrétén vagy magáért-óvatosan, »A jövődöbéli püspök!«... De csak nagyritkán, csak egy-egy üresen maradt pillanatra érzett valami gyöngye átémelyedést ilyeneken a leány. Hogy mennyire nem első ő e finomfüstfelhős szoba dióbutorai és angol parfümös székpárnái között. De hisz neki, öneki oly csodafakasztón, frissen, gyönyörűen első volt minden pillanat!...

És legbelsejében nem szegült sorsa ellen, előre látta és várta. Felvilágosodott, erős és kiváltságos természetével így álmodta szinte serdült kora óta. Tudta, mit jelentene talentuma számára egy kicsiny házasság, a polgári milieut lehetetlennek érezte, színésztársait pedig valami sajátságos asszonyöszöntönnel... nem egészen férfiaknak, ugyszólván a foglalkozásukból folyón. Árva leány volt, a rokoni a jobb osztályhoz tartozók, de szándékosan szakadt el tőlük, hogy az álmai és tudatos művészete útján járjon; már korlátlan ura volt néhány öröklött tizezrének és tán ez volt helyzete és sorsa legfőbb kiváltsága társnőie fölött. Szinte számított életében erre a dülőre, szinte eldöntötte már rég: igen, ő meg fogja engedni magának a legnagyobb asszonyi fényűzést; egyszer szabadon és elszántan, s oly komolyan, mint valami szent szertartás papnői, meggyőződéssel és tisztán asszonyává lesz annak, akit igazán szeretni fog. S most úgy látta; minden rendén; még ifjan, szépsége és művészete felmenő-útján jött szembe vele az, akit magára méltónak érzett. Nem volt egyéb kívánsága vagy számítása, megszokta, hogy életügyei kizárólag tőle magától függjenek és minden szál kicsiny, fehér, ideges öklében találkozzék. A szerelmet pedig érezte, külön kell tartani, függetlenül célok, ügyek és érdekek felett és így akarta ő, mert keményen és furcsán, fanatikusan moralista is volt e karcsu, eszes és szép huszonháromesztendő leány. »Nem, — gondolta néha — engem senki nem csábíthat el, a dolgaimért magam és magamnak vagyok felelős, s a szerelem nyilván azért oly gyönyörű, mert a legkockázatosabb. Azért szebb és több az asszony számára. Nem! Gyáva és szépségrontó volna most minden félelem és fősvényke, alacsony, számító kis nő-tartózkodás. Én eljegyeztem magam az ő számára és

ez már csak hetek vagy napok dolga, vagy perceké! —
— Ráért így tanakodni magával, inkább lelkes és átideg-
zett, mint vérszerinti érzéseiben; s néha oly nyugodt volt,
mint az írás szüzei, kik meggyújtják lámpáikat a vőlegény
előtt. Ő a legkülönb!... És kissé előrefejlődött, társadalmon-
kívüli világnézete megnyugodott ebben.

Havas és hamvas szép estéken, karácsonyos, lámpafény-
ablaku, idilli panoráma fölött csengett, csilingelt szánja a
szép hegyiváros patakhidjain át. Némán nyílt, mint a mesé-
ben, a hőste-párkányu kapu vasrács-ajtaja, némán gyült
fel a csillár a borszagu, nagy, kedves nappaliban és Pierre,
a kis fiu alágyújtott a tea főzőnek. Egyedül volt, önála — és
reá várt. Oly teli hálával, mert látta, hogy az élete leg-
szebb percei ezek, még fojtottak, névtelenek, minden szunnyadó
lehetőségtől elevenek. És amig nem volt vele, oly zavartalanul,
asszonyos-lágyan, szeliden, csordultig-lélekkel gondolt sze-
relmesére.

— Sokáig várt reám? Mit olvasott? — kérdezte vá-
ratlanul mögötte. Csontos, fehér kezével a leány ujjai után
nyúlt, a válla fölé hajolt, nézte a szép, fiatal, hevült leány-
arcot furcsa, féljátékos, érthetetlen mosollyal, — egy per-
cig, — aztán visszahúzódott és kezét csókolta. — Mit ol-
vasott? — kérdezte újra, látszólag könnyedén.

— Ha tudná, mi mindent! Már tudom, mi a tetszvény-
jog és megtanultam, miért magánjogi testület Amerikában
az egyház.

A férfi némán, csak hajszálnyira elkomolyodva csapta
össze előtte a könyvet. Elfordult, betette a helyére. — Mit
játsszik ma, kicsikém? — kérdezte aztán nagyon kedvesen.

A színésznő beszélt. A legbelsőbb, emberi szükségből,
hogy valakinek egyszer egészen-igazán kiforgassa és meg-
mutassa magát. A mesterségéről, a szerepekről, érzéseiről
és fejlődéséről velük szemben, gyermekkoráról, titkos és forró
becsvágyról, legbiztosabb és legigazabb énjéről. S a jelenről.

— Szeret, ugy-e szeret?

— Igen, ez az egy egészen bizonyos!

És nem vette észre, hogy amig így bensőségesen, sür-
getve kérdezett, — nem engedett időt a visszakérdezésre.

Hirtelen heves és görcsös szorítással átfogta csodálatos
vállait, szálonsókolta önmagából kifordult lélekkel egy min-
dentől független percben. A következő pillanatban, — de
nem, még ugyanabban, — mondott valamit, egészen jelen-
téktelent, természetes és nyugodt hangon. Aztán csöngetett
Pierre-nek.

— Oh, — gondolta a leány, — ez játék?... Felcsókolta

ajkához szorította a kis battiszt-zsebkendőt, egy heverő könyvet lapozott fel, aztán felemelte a fejét és gögös, puha járásával a teás-terítékhez lépdelt lassan. »Ez játék? Hát annyival erősebbnek tudja magát?«

És azon az estén színház után újra a régebbi gondok öltözködött át és akarva intézte úgy, hogy együtt vacsorázzék a társasággal. Ma jól esett neki, biztonságos és egyensúlybáhozó volt azok vágya és áhítata, akiket nem szeretett. »Ha sejtenék! — gondolta néha, — Vajjon nem változtam-e meg a szemükben is?« — Nem! Ezekkel könnyedén és királynői bájjal, fékező, ingerlő és fölényes asszonyöszönnel bánt ma is, mint azelőtt. S ma oly kedvesen, hogy újra reménykedtek. »Madonnám, — sugta Rába az obligát pezsgőnél, s az ősi idegen szó dzsentris gömbölyűséggel öblögetett ki a torkán. — Madonnám, azt hiszem, több maga már nekem, mint csak úgy — egy asszony!« És Iza csaknem elsápadt e primitív mondaton. Ha a másiktól hallana ilyet!... A fiatal Schönherr egyedül kísérté haza egy este és félig epésen nyiltszívűsködött. »Nekem, barátom, nincs kocsiravalóm, de magába csakugyan szerelmes vagyok!« »Bolond, — mondta a leány, — gyalog megyünk és feljön hozzám egy teára. A páholyosné a konyhában lakik.« Fölmentek, pongyolában jött elé, leszedte előtte a haját, lekente a festékeit. »Buta dolog, hogy ilyen igazán szép maga!« — nyüglődött a fiú. Akkor elküldte.

De játszott mindezen-közben. Új, virágbutaságukban értelmes Juliákat s Oféliákat, lihegő és viharzó hősnőket, tudatos és látó Ibsen-asszonyokat; itt kísérletezhetett, próbálhatta önönmagát; nem értettek sokan az egészhez, de az a néhány a kezében volt. És néha tudta, hogy Nordrauth is nézi őt a földszintről, kék pillantását érezte áttüzelní tagjain, a hangján, a gondolatain és neki játszott és tudta, hogy ma csodálatos.

— »Mondd, neked ez, — a hited szerint — bűn?« — kérdezte meggondolatlanul egy csók után. Várt kissé, meg is bánta már és látta riadtan a pap összerántott, kemény vonásait. Érezte, hogy tapintatlan volt és nem ment hozzá napokig. Mikor újra jött, százszorosan becéző gyöngédséggel fogadták. A férfi már tudta, hogy övé; nem sürgette és nem zavarta meg; mintha a fő-diadal, s amiért küzdött idáig, a leány lelki eligérkezése lett volna. És Iza úgy érezte néha, tán szerelmével máris a legtöbbet, mindent adta; s a tény maga lehet-e több a férfinak bármilyen tucatos kalandnál?

De nem, tán mégis az lehet az igaz, a legbensőbb közösség. Ha akkor megnyílna számára e különös, zárt

és fartózkodás-dresszurákba nevelt idegen férfilélek! Mi van mögötte a szemei játékos és gyönyörködő, könnyű lángjának, szerelmes szavai zsibbasztó muzsikájának. Mi van emberlelke mélyén, micsoda kétségek, micsoda harcok és milyen mult. Pályája, igen!... Sejtette, hogy a becsvágy legerősebb élet-rugója, de vajjon jól sejtí-e a hallgatag, senki előtt szóvá nem tehető tragikumot törekvések és meggyőződéses csatájában. E tapasztalt, világias, mindent végigolvasott és végig-gondolt ember leszámolt-e valahogyan hite dogmaival, — elintézte-e magával valami kielégítő formában ezt, — vagy maradt félelmes lelki törésnek, rejtett benső fekélynek e pont; ...vagy annyira könnyű lélek, aki számára nem is vál-hatott mindez tragikumká?... Gyötrődve és várva, soha, soha nem merte ezt érinteni a leány, Pedig tán minden itt fordult.

Itt feloldódhatna minden. Jezsuitás rejtélyessége, az em-beri dolgokon kívül és felülmaradó idegensége, legkedvesebb, leggyöngédebb szavai furcsa kimértsége. »Nem egy skelett, egy különös lelki váz ez az egész ember; aki elszoktatta magát a belső becsületességektől és magának-beszámolásról?« — gondolta néha a leány és volt perc, hogy gyűlölte őt... És volt nap, mikor órákon át, félig magáraparancsolt oda-adással hallgatta Rábát, aki felment hozzá kora délutánokon s ha nem küldte el, akármeddig ottmaradt. Igaz, úgy intéző-dött, hogy lehető sokan lássák feljönni és lemenni a Fő-utczára nyíló házból, de egyebekben csaknem jó és gyöngéd volt e kopaszodó, könnyű diadalokon elrontott és most oly megzavart, már alig remélő vidéki don Juan. Bőven és könny-nyedén beszélt, sokat önmagáról, a multjáról, az elhalt, jó feleségéről és az egyetlen, rossz kamaszfiáról, aki tán el fog zúllni. És asszonyokról, asszonyokról sokat; sokat és sokszor érdekeset. Ilyenkor csapott át hirtelen a szenvedély és vágyakozás dus és meggyőző, eleven tüzü igéibe.

Iza pedig a másik fehér kezére gondolt, keskeny, redős arca és zárt ajkai mosolyára és a csókokra, amikben össze-gyötörtén, vergődve, mindent elsöpörve, mint egyetlen zsili-pen a zuhogó ár, tört fel tán egy összefogott, bilincses emberlélek minden titkos tragikuma, őszintesége, szenvedése, igaza, élete. Igen, igen, — ő csak ebben igazán ember; — ő csak ezen át lehet valakié. Tán épp ez lelke meg-váltása, e fojtott, bénító erejű és vad érzékiség, melynek szavai nincsenek, csak primér, szent istenállati nyilatkozása? Tán csak ezen az uton közelítheti meg egyedül... Már január volt, néha enyhe, tavaszos szelek, csalóka, korai ígéretek. Játalomjátékok kezdődtek, már rövidült a hátralévő szezon,

»Hát igen, — döntötte el akkor a leány szinte egy pillanatban, — hát holnap!«

— Nincs a városban, — szólt Pierre, — elutazott...
Ó, ó... nem méltóztatott hallani a főpüspök ur halálát?

— Nem hagyott levelet, irást?

— Ne... ó... igen sietett. Sürgöny jött...

Elmult egy hét és Iza mindennap gondolt rá oly meghitten és együttérzőn, mint fontos ügyben járó férjre a hites asszony. Még egy hét. Várt valamit, csaknem bizonyosra, levelet, pár gyöngéd, udvariasságba burkolt, rejtett melegű szót csak. »Hát semmije sem vagyok?« — At- és végig-gondolt mindent, a legapróbb részletet, elejtett szokat kezdettől és újraértékelte mindent és most látta, hogy vész el lassan minden érték. Mi volt ő a férfi szemében? S mennyivel kevesebb lehetne a z u t á n még? E n n e k a másiknak itt, a vágya feltétlen legalább. Ez legalább igazán, minden idegével és gondolatával, minden szabad percével és minden megalázkodó szavával akarja őt. A maga módja szerint szereti is talán. De Nordrauthnak csak felszínes és fölényes esztétikai játék volt az egész; a vágyát, lám kielégíti egy megfizetett pásztoróra valami idegen városban; sőt mindenestül feledteti az éhes férfibecsvágy, a hivatali ügy. »Gyülölöm! Idegen! Egy megtévedés volt, rossz álom!« — mondogatta akkor napokon át. Egy különös, enyhe februári estén, mikor már nyitva volt az erkélyajtó és illatok, lágy emberzsongás hatolt fel, egy percben feltört egyetlen, akaratlan hulláma az elfojtott asszonysírásnak.

Rába volt vele éppen. Már régóta hallgatott, nézte őt fátyolos, vágytól-ernyedtt szemmel, mozdulatlan. Most kinyújtotta felé a karját, talán csak vigasztalón, de a pillanat röptén utánaledült egészen, felölelte, ölbefogta tán. A leány nem vesztette el az eszméletét, látott és ítelt valami vak, oktalan, gonosz és dacos keserűséggel, érthetetlen bosszúérzéssel. A másikra gondolt, utolsó percben végtelenül leányos gondolatlanul ölelte végig lelkében azt, akit szeretett, és összeszorította ajkát a szenvedélyes, kétségbeesett undortól.

III.

Sűrűfátylas kalappal és bő köpenyben, kicsit laza léptekkel haladt át Balikay Iza a felváros apró ismeretlen utcái közt, bujócskázó napfényű tavaszi délután. Már jóideje ment így, meg sem állva, alig nézve szét. Néhol korhadt hegyilépcsők kanyarodtak itt fel előtte görcsös, ó-köveikkel, majd homályos sikátorok furcsán egymásba torkolva; és boltos házkapuk csalókan vezették szűk utcácskákbba, ahol zavarosvizű, piszkos kanális folydogált és piciny ajtók előtt ácsorgó szegénynép hosszan bámult a szépruhás, idegen dáma után. Nem ismerték meg itt; e tájékról senki sem szokott színházba járni. Néha nyiltabb helyre jutott ki és rátalált a kanyargó várospatak egy rácsos fahidjára; hajszott, erőlködő sietéssel érte el akkor a karfát és pihegve dőlt hozzá egy pillanatra. Szédült egy kicsit, de nem félt komolyabb rosszullettől; tudta, hogy ennek épp így kell lennie ma és hogy neki mozogni, járkálnia kell órákon át, a végső, testi kimerülésig és ennél hasznosabbat önmagára nézve nem is tehetne e percben.

És valami ködlő testi kábulaton keresztül — legbenszéjében szinte csodálkozott és örült önmagán. A saját lelki rugalmasságán, amiért így, összetöretlenül tudott átesni, — amiért ilyen cselekvőn, szinte magától értődőn tudja végigélni és megoldani élete mostani kuszáját; és mert csak egy ki-utat látott, rálépett érzélgés nélkül és lelki öngyötrés nélkül, jól átgondolva mindent, számbavéve és elképzelve a jövőt. Így kellett tennie.

Nemrég, egy különös, zavart tűnődéssel teli estén, — most emlékezett, — lázadt és haragos ellenérzés fogta el ez első mentőgondolat hallatán. Mikor ölbeejtett kezekkel merőn ült a félhomályos szobában; s a páholyosasszony halkán hátrabeszélve a teaőző mellől, esetlen, cselédes tapintattal egyéb ujságok és példálódzásokba rejtve, de azért erős hangnyomatókkal, a tapasztaltság nyugalmaival mondta meg a nevet és címet; a titokzatos nemberét, akinél ma járt. Akkor elremitőn és felháborítva ütődött lelkébe a gondolat, amelynek minden romlatlan ösztöne ellentmondott. De csak egy éjszakát töltött el veritékes küzködésben, másnapra tudta már, hogy nem tehet másképp és nem habozhat soká... És ma ott volt. Olyan belenyugodtan és elszántan, mintha nem épen kellemes hivatalos dologban kellene eljárnia; nem, ma már nem szenvedett emiatt, ott volt és

valami kívülhelyezkedő érdeklődéssel tudta figyelni, hogyan nyájaskodik az okos, mélyrelátó szemű vénség, bűnné bélyegzett szertartások e sajátságos papnője, hogy fecseg ezer egyéb dologról, amig eleven pillantása turkálva átkutat, felfog és megért egy perc alatt mindent, aztán dologhoz lát habozás, fontoskodás vagy ijesztés nélkül. Mennyi diszkrécio e nyers egyszerűségben, ahogyan mindent természetesnek talál. Mint a zálogházi tisztviselő hivatalos formaisága, mely azt jelenti: »Ebből élek. Ez mindennapi dolog!« A leányt átborzongatta egy percre a polgári »büntény« szokatlan és idegen közelsége, mint valami mélységből szálló, ijesztő lehellet. De nem, minden más szint kap közelről nézve! És itt már nem szabad gondolkodni!... Már megint idegenül és kíváncsian figyelte a nőt, mint gyújtja meg zöld mécsest a segítő Szent Antal apró szobra alatt az almárium tetején; aztán egyszerű ezüst szerszáma káprázatos biztonságát... Oly gyorsan történt! Már kinn volt az oduszerűn sötét udvari lakásból. A pitvarban siketnéma, vén cseléd tartotta felé reszketeg tenyerét borra valóért. »A hallgatás fejében!« — sugta az asszonya pártolón, egyetértő, nyájas cinkosmosollyal kacsintva vendége felé... Mindegy! Már kinn volt a levegőn, a koradélutáni, enyhe napfényben, vissza se nézett. Lerázott és otthagyt minden értelmetlenséget, döbbenetes zavart, ami az utolsó időben elkuszálta szeme előtt életét és a jövőt.

Ezt tette. És most, tulesve és kinn a lágyfelhős nappal enyhe világosságában egy percre még tisztábban és egészen nyugodtan érezte, hogy nem tehetett másképp. Mi állt egyelőtt? Segítségül hívni, vagy csak beavatni is azt, aki a »természetes kötelesség« konvenciója szerint helytállással tartozott?... A leány szinte mosolyogni tudott e gondolatnál. Mennyire, mennyire nem lehetett köze annak az embernek az ő dolgaihoz, sorsához! Milyen senki volt a szemében! Még nem is gyűlölte. Miért? Meg sem vetette, csak egyszerűen és simán eltávolította az életéből. Akkoriban gondolt néha egy képre, amit gyermekkorában látott; egy égő várból lobogó hajú alakok zuhannak menekülve a rőtfehér éjszakában egy sáncárok sekély és zavaros, csunya vizébe... De menekülnek! Igen, az első, idegenszerű, brutális férfiölelések mégis felrázták, elterelték és levezették akkor a lelkiélete szinte beteg feszültségét; a testét, lelkét, minden idegszálát lekötő függést egy nagy szenvedély elhatalmasodott kényszerképzetétől. Nem, az ő nyílt szemű és független urnómorálja előtt nem szabad alacsonyabbnak látszania e dolognak, mint a legtöbb hités nász, mint kisleányok dacból

Férjhezmenése vagy férfiak szurrogátum-szerelmei. Undorodott ettől, de az undorra szüksége volt. Igen, meguszta a posványt. Idegenül, rövidesen küldte el ugyyszólván napok múlva a férfit, akit ámulatba és haragba ejtett ezzel. »Hisz már az enyém!« — mondta ingerülten, a férfiak házasságnevelte, különös rabló-jogérzetében megbántva. Ugy érezte, hogy ezután már csak neki van jussa elhagyni, újra felkeresni, megvárakoztatni és új percekkel megajándékozni a nőt; mert élete és nőiessége kulcsát kezében tartja egy zavart és kényszeredett alkonyati óra véletlen kegyéből. Addig, amíg ő úgy akarja, a sorsán nyugtatja kezét. De a leány könnyedén és csaknem gonoszul rázta le a színésznő-szerelmekbe éltedett urat, ki pedig egy időtájt jóbarátja is volt és tekintélyével segítette itt a sikerét. Mindegy, — végezt vele.

És amit később megtudott, valahogyan semmi összefüggésben nem érezte ez ember személyével. Egyéni bajnak inkább, téves véletlennek, min segítenie kell önmaga érdekében. Nem volt sem gonosz, sem lelketlen, de nem érzett semmi közösséget annak az idegen és leendő kis lénynek a még pusztán fogalmi életével, aki valami külső és vak törvényszerűség által épp az ő testén és életén át volt az életbe törendő. Most látta, mennyire iskoláskönyvi érzélgőség vagy társadalmi babona az, hogy az anyaézés már itt elkezdődik. Meredtszemű, pici, buta rovarnőcskének vak és kegyetlen kényszertől hajtva iramodnak szét tavaszidőn, hogy azokról gondoskodjanak, akiket soha nem fognak látni, kik belőlük támadva, jövő évre helyettük futkosnak majd épp ilyen vakon, ismeretlen cél érdekében. De az emberi nő valahogyan, egy kevéssé mégis tudatos állat. És e legelső időszak érzései még csak lázadó idegenkedés és maga-sajnálás nehéz és rossz dolgoktól, mik úgy jönnek, mint idegen kór vagy ismeretlen elősdi a testi életre. »Ne legyünk hazugok önmagunk előtt!« — gondolta a fiatal asszonyleány.

Aztán hirtelen megint valami kicsit zavart lelki-ellágyulással egy egészen más dologra gondolt. Ha az, akit szerettem...! Mert ez a dolog van, most már tudta és mindentől külön van. Tán kultúra-termette emberbetegség, tán fejlődéseink titokzatos célu utja, — asszonyban mintha fejlettebb volna már, — valami pazarló összefogó, egész-emberes és egész-igazságú nagy dolog; az élet szintje, legmélyebb mélyeink felviharzása, nagy ünnep, ahol minden a legcsodásabb rakétafényben ragyog fel és színeket, tüzeket kap minden fakó és közömbös pillanat. Most így tudott gondolni rá, mint multra, — kívülről. Sokszor szenvedett azóta és

nagyon erősen akart. »Valamirevaló ember életének mégsem szabad ezen fordulnia!« — gondolta most az ezerszer elgondolt végső józanságot, aztán hirtelen elterelt és lerázott a lelkéről sok éles, még mindig oly közeli emléket. Az elmúlt!... De az ő gyermekét valami kötelességes örömmel, büszkén tudta volna megtartani és nevelni. Ha a jövődő kis életbimbón az ő vonásaira ismerhetne és a magáival együtt láthatná; keskeny, szoros ajkait és a szeme különös, kék csillámát, egy életen át a közelében érezné fojtott elevenségű mozdulatait az ő rejtélyes és szívós energiáinak... Akkor kiegészülne, egységessé lenne az élete és játékos, fölényes, könnyű volna a küzdelem az uralkodó rend hanyatló ítéleteivel. Ki volna inkább hivatva igaz és emberséges aszszonyéletre, mint ő, az erős, edzettidegű, magában-biztos és független lény?... Vállat vont, valami kicsit gunyos nemtörődömséggel, de elszoruló érzésekkel. Buta élet! Egy véletlen kuszálja össze közelmúltját — vak és együgyű végzet — tragikomikum. Az ilyenekről nem beszélünk, az ilyeneket gyorsan elintézzük.

Elintézni, lerázni, nem gondolni rá tovább! Minden életben vannak ilyen gonosz és hideg perspektívájú fokok, — igen, lezuhanni vagy továbbhaladni, feljebb! Mert a halál...? Ez megkísért pillanatra és ha egészen, igazán élünk önmagunk ítélete előtt, jónéhányszor szembetaláljuk magunkat vele. Ha erőszakos és merev konzekvenciát akarunk szinte akármely napunk végén... Igen, eltávozni önként, ez egyszerű! De nem tesszük meg, közülünk a hangosak, szavakba-kötöttek végig-morázosak a legritkábban. Csak a szinpadon játsszuk és élvezzük a tragédiát. De kinn az utcán közönséges tavasznapi süt langyosan és bogárcák bujnak elő téli odukból, hogy mászkáljanak egy kicsit a föld hátán, bizonytalan számu napokig a meleg verőfényben, s a napok maguktól is mennek! Hát így! Élég fontos dolog-e bármi ahhoz, hogy ne fogadjuk el úgy, amint van?... Tulélni, tulélni szépen, — ezt kell megtanulni. Hallgatni önmagunk előtt is, hogy ne kelljen hazudni önmagunknak; feledni, elodázni, végig nem gondolni, élre nem állítani semmit, mert az életet csak vagy igazul, vagy türhetően lehet élni és az utóbbi mégis fontosabb... Egyszerre megint maga előtt látta a pap hallgatag, redős arcát, ujjongón fiatalos felnézését és méléző, elgyönyörködő mosolyát. Talán... így kell nézni a dolgokat, átesni, elsiklani, fel nem verni a mélységeket, csak könnyű, lágy kézzel játszani csinos hullámokat a szinten. És ebben a pillanatban szinte megértette és igazolta azt az embert, aki életében mégis csak a legnagyobb

hatással volt rá. Átformálta volna? Ehhez a látáshoz szokni kell a szemnek, ehhez el kell jutni és lám, kegyetlen dolgozkon keresztül. Így jutott-e ő is? Az a »nihil«, mely minden letörések után jön, már a bölcseké s nem a gondtalan léháké talán! De vajjon mindig fejlődési fok az, ahová később jutunk?...

»Örülség, hisz most is rá gondolok!« — kapta rajt magát mégegyszer, hátra szegte a fejét és ideges, szilaj gyorsasággal, megüült akaratával haladt át egy keskeny utcaközön. Még mindig nem volt teljesen szabad és oktan, makacs, önmagától is szégyelt asszonyérzése ott vesztegelt az elsőnél, aki érthetetlenül könnyen rázta fel és bontotta ki legbensőbb, igazi nőiségét. Mily kevés fáradsággal, uristen, milyen lefokozott, kevés gesztusával a birni-akarásnak, milyen kevés szóval! Kinyújtotta érte a kezét, mintegy ajándéknak szánva őt önmagának, aztán várt még, nem siettetette, ő, biztosságból-e vagy közönyből lelke fenekén, ahol tán mindig is volt már minden dolog? Már látta, hogy minden érzésével az övé, és játszott még vele és önmagával, a vágyaival, tán e játékot élvezve már leginkább. De néha egy csók, egy heves lüktetésű perc arcába kergetett minden emberit, küzdelmeket és lázongást, fékezett, szörnyű, gyönyörű életenergiákat. Már csak napok lehettek hátra... Ó, ha az övé lehet egészen, nem változott volna-e meg minden, az életük is...! Vagy feloldódtak volna ott rettenetes lefogott és megkötött erők, az igazi szenvedély. De nem, — nem! Egy negyvennyolcéves férfi, aki már tul van lehetőségeken, szerelmeken, válságokon; már elkészült magával és az életével és csak üdítő, felszines, könnyű játéokra van szüksége: vigyáz, hogy igénybe ne vegye és meg ne zavarja semmi tulságosan, mert egy fantomnak él már csak, s ez az igazi, oktanul férfiúi eszmény, az ambiciók, a pályán haladás. Elment bucsu nélkül akkor, — heteken át hirt sem adott, — mennyire elfoglalták idegen, gyűlöletes ügyek! Aztán kedveskedőn udvarias, óvatosan baráti hangon pár bucsusort. Most Rómába kell utaznia, hónapokra, talán továbbra; viszontlátja-e még? Az ő korában olyan kétséges ez!... Visszaemlékszik-e majd az idei szép, nagy, havas télre? Ilyesmit irt! — Ah, hol van a tavalyi hó? — idézte gunyos sóhajjal a leány, vállát rándította, nevetni akart, de olyan nehezen sikerült ez még most is. Pedig már az álmoktól, az emlékektől is elszigetelte őt a másik, az idegen, csunya, merő-véletlen viszony minden zavaros utóíze és buta nyomai. Hisz ma ott volt, a rettenetes helyen... Mindegy, mindegy, csak nem sokat tünődni rajta most már!

Ösztökélte, kényszerítette, villanyozta akaratát, mert nem ok nélkül félt valami belső összeroppanástól ez órában. Annyi minden hullt rá mégis, s a rokontalan árvalány nagy elhagyottságát is mintha érezte volna most. Ha komolyan beteg lenne ezután! Nem, — nem akar! Semmi! Most csak futkosni, sétálni még, amig bír, aztán hazamenni jó, meleg ágyába, fűtetni, forró teát inni és előre gondolni csak. A jövőbe. Innét maholnap el, el, ki tudja merre s a világ e kis zuga olyan lesz neki nemsokára, mint egy régi, használt kulissza, amit örökre eltoltak. Más dolgok jönnek, egészebb regények talán. Ő, a fájdalom nem illett az ő erős és büszke fiatal lényéhez, gyűlölte, nem akarta.

...Már nagyon fáradt volt, amikor elszánt erőfeszítéssel nekivágott a lépcsős hegyoldalnak. Ezt megmássza még. Ismerte e helyet, bár még nem járt erre; mert a meredek oldal bokros csaltitjaival a város közepéből emelkedik szinte, s a szobor körüli kertes főtérre lelátszanak a borospincék apró tetőisei a fehér és sötét fejfák a régi temető sirjairól... Mindjárt fölér és látni fogja. A gallyak meztelenül meredtek, de lába alatt a kövek közt néhol még hófolt fehérlett. Látszott az évszázados kicsiny templom tornya, de pillanatra minden oly zavarosan, homálylón; már a legelső lépcsőfokon állt, könnyű szédülést érzett, testi fájdalmat s az arcát el kellett takarnia egy percre.

— Iza! Hol jár itt? Csakugyan maga az? Iza!

Örvendező és aggodalmas, meleg, fiatal hang szólt rá a háta mögül. Schönherr Pista volt mellette, az újságíró.

IV.

— Hol jár erre?

— Csak úgy sétálok.

— Halvány!... Iza, beteg volt?

— Nem.

A fiu befelé tartott volt már és kérdés nélkül visszafordult vele, fel a széles, alig-lejtős serpentin-uton. Itt már könnyű volt a járás és alattuk, a hegyoldal levéltelen gallyain át már felhődző alkonyfátyol alól piroslottak fel halványan a háztetők és látszottak a mozgó kis emberalakok feketélve a szobor négyszögű terén. Lassan lépdeltek, de együttes ritmusban, a leány szinte elfeledte a szörnyű fáradtságát és elgyöngültségét, olyan igazán átvillanyozta e percben a véletlen, őszinte öröm. Olyan jóleső meglepetés volt neki a

fiu látása, akinek a létezését is elfeledte e napokban; maga sem értette miért, egyszerű benső melegséget érzett, hálát, mintha hirtelen jött volna rá, hogy van mégis valakije, hozzája tartozó, résztvevő, közeli embere most. Egyébként is rokonszenvezett a fiuval; vele tudott legjobban elbeszélgetni, elokoskodni komoly dolgokról, ahogy senki mással nem. Most oly régen nem látta. Vagy hetek óta csak, — igen, de ezalatt annyi minden történt, oly hosszúnak tűnik most ez az idő.

— Mi van vele, Pista? Hol kószál mindig? — kérdezte szinte feledve önmagát és felszabadultan gondolataitól, olyan rezgő, őszinte kedvességgel, hogy a fiu fölérzett e hangra. Megnézte oldalvást a leány profilját, kérdőn és gondolkodón, aztán hirtelen elkomolyodott.

— Magát kerülöm.

— Miért? — nyitotta tágra a szemét a leány.

— Hogy miért? Hogy kérdezheti, Iza? Jó nekem magát látni, azt hiszi? Már nagyon megokosodtam én azóta!...

Iza csaknem főnevetett önkénytelen, de egyszerre az ajkára fagyott ez. Nagyon meglepődött és elröstelte magát, mert egészen, egészen feledte volt már és csak ebben a pillanatban jutott eszébe, hogy mit jelent ez, hogy »azóta«. Több hete annak már. Együtt vacsoráltak, csak hárman a szőke kis komikával, csak diákosan és inkognitó valami városvégi, kis helyen; akkor hazakisérte Schönherr és furcsa, kedves csacsi dolgokat beszélt, nyílt és könnyörgő célzásokat és olyan komolyan, hogy szinte neveltség. »Becsipett egy kicsit!« — vigasztalta magát akkor a leány hazaérve és aztán úgy megfeledkezett róla. Most pedig érzékeny és keserű megcségyenülés futott át rajta. Istenem, hát így meg lehet felejtkezni!...

— Hát azért szólhat hozzám egy jó szót! — mondta a fiu azzal az egyszerűséggel, ahogy mindig tudta viselni a meg nem hallgatott imádó nehéz szerepét. Ha ketten voltak a leánnyal, egyébkor is levetkőzött minden álcinizmust és kulturagógót, szeretetreméltón természetes volt, nyílt és jónevelésű, mint egy derék és szolid kisdíák.

— Ugy megörültem most magának, igazán, Pista! — felelt a leány örömmel, hogy őszintén mondhatja.

Fölérték a kis történelmi templomig. Lám. A színésznő egész ittléte alatt hallott erről, nézte a tornyát és vágyott és készült, hogy egyszer majd eljön ide. Félóra ut sincs a színháztól és ha ma véletlenül erre nem téved, elmegy a városból, anélkül, hogy látta volna. Mindig jön közbe valami, vagy a vágyaink nem elég erősek. Csak azt szeret-

iük, ami magától jön el hozzánk és csak azt kívánniuk, amihez tilos, tilos menni, ami lehetetlen... Már megint Nordrauth volt az eszében. Mindenén át őt próbálta menteni és magyarázni. Hát így lehet megfelelkezni!...

Felhágott a templomküszöbre és megfogta a kilincset; zárva volt. Itt, ezen a kis fensikon és a barnult, nagy tölgysajtó előtt folyt le az apró, históriai vérengzés a templom birtokáért; Kálvin zsoltáros hivel énekeltek ottbenn halálraszántan a gerendás famennyezet alatt és kinn csákányos, baltás, dühödten igazát-érző csapat feszegette fel a kaput és velük volt a tömjénfüstölő s a szentségtartó. »Ugy szeretném megnézni belül!« — rázogatta a zárt ideges csökönyösséggel a leány. Maga se tudta miért; vérnyomokat szeretett volna ott látni, visszaálmódni ama zsolozsmák fenséges és puritán zengzetességét, együttérezni a mazokkal a csákányos és kelyhes vérengzők ellen, oly dacos és kihívó rokonszenvvel, mintha valakivel vitázna, ki oly messze van... Visszacsattantotta a kilincset, kacagott kicsit mereven és Schönherr felé tartott.

— Nem fázik maga, Iza?

— Nem fázom, azt hiszem.

— Nagyon halvány. De nincs hideg igazán! Jöjjön egy kicsit még velem!

— Szívesen.

Elkerültek jobbra a sirok közt, aztán keskeny, csuszós kis gyalogutra léptek. Itt korhadó, régi fejfákon vagy reves köveken furcsa, tréfás, rigmusos sírfelírásokat lehetett még kibetűzni. »Olvasnám én; — nyugodnál te!«... Esteledett, nagy csönd volt itt körül és a városból zümmögve és összemósódva hallatszott fel kutyaugatás, kerékzaj, álmatag nyüzsgés a reszketeg, párás márciusi szürkületben. A fiu ment elől, némán kanyarodott le a szűk ösvényeken s egy süppedős, régi hant előtt megállt. Iza lehajolt és halkán olvasta: »Schönherr Károlyné, élt huszonhárom évet.« Szemben álltak akkor, Pista lehajtott fővel nézte a nedves göröngyöket a lábai előtt; a leány a kópárkányhoz támasztotta fejét, komoly arca megrándult néhányszor; egyszerre csak elfutotta szemét a könny. Árnyékban volt, nem láthatott arcába a fiu. Ő a felöltőjét húzta le magáról, gyorsan összegöngyölytette és eligazította a kőtalapzaton Iza számára.

És leültek egymás mellett, nagyon csendesén és szelidszomorúan, mint két jó kis árvagyerek. Nagy benső meghatottság, összetalálkozott pillanataik ereje összefogta őket e különös magányban.

— Husz éve, hogy meghalt anyácskám, de egészen jól emlékszem rá. Szép, szőkehaju asszonyka volt. Ilyen fiatal korára már heten voltunk gyermekei; és azért ráért olvasni is, zongorázni, a nénéimet tanítgatni. Hirtelen halt meg a legkisebb öcsém születésekor... Rövidszoknyás gyerek volt, tizenöt éves, mikor az öregem egy kertben kezecskölt neki, összeverte a sarkantyuit — katona volt akkor, — s azt mondta: »Kisasszony, legyen a feleségem!« És nem is házasodott meg másodszor apám!

Iza hallgatta a mélázó ritmusu, furcsa, halk beszédet, kihuzta a keztyüből fehér kezét és öntudatlanul elmerülve simogatta, a nedves, alig sarjadt, hideg fűszálakat a halott asszony sirján. Jól esett ez, szokatlanul száraz és forró volt a tenyere most.

— Ugy-e maga elmegy innét nemsokára? — kérdezte Schönherr szeliden a nagy csendben.

— Két hét múlva, igen.

— Hová?

— Még nem tudom. Talán sikerül a szerződés Pesten. A nyáron pihenni akarok...

— Hát én meg itt maradok, itt veszek örökre. A lapomnak szubvenciót adat Rába vagy más; husz év múlva is én fogom takargatni a panamáikat a helyi sajtóban és vezércikkezek a decentralizációról, amit utálok.

A leány komolyan hallgatta és fejet csóválta:

— Micsoda beszéd!

— Mit képzelsz? Azt hiszi, nem vagyok tisztában vele, hogy féltékenység vagyok, sokra ugysem vihetném. Nem baj!

— Pista, — mondta a lány kedvesen oktató, meleg hangon — lássa én már mondtam magának; tegye le azokat a rongyos vizsgákat! Mi az magának? Itt összeköttetései vannak és a politikai pálya, lássa, ez az öreg urnak is tetszenék! Ilyesmit kellene!...

— Igen, — mondta a fiu hálásan és leverten. — Igaza van, de nem lesz ebből semmi. Most úgy érzem. Az ember itt ellustul még arra a kis erőszedésre is, hogy alájegyeztesse az indexét. Kellene valaki, akiért... Ne is bántson!

— Jaj! Hát ennyire gyerek?

— Hiába! Te nem érted az ilyet! Te erősebb ember vagy, mint én; tán azért kellenél nekem. Asszony, aki különb, aki ambicionálna, akiért érdemes volna!... Te nem tudhatod, mire volnék képes. Nézd, nekem nem szerelem az, hogy engem szeressenek. Te tudod, mennyi most itt az eladó lány, ozsonnás házak és kacér kis birónék. Kedvesek néha. De ahhoz, hogy ki tudjak vergődni ebből a hinárból, a

jelentéktelenségből, ehhez csak te volnál jó, Iza! De hát ez ostobaság tőlem, természetesen!

— Gyerek, gyerek!

— Igazad lehet. Te okosabb vagy és bizonyosan megokosodom én is az életben még egynéhányszor. Az utam sokfelé eltérhet, el is fog, de ez vinne legmagasabbra, bizonyos.

A leány hallgatott.

— Azért neked van igazad, Iza. Mert az én önzésem ez, de te egymagadban is erősen állsz, külön és messze utadra indulsz; bűn volna áldozatot hozni; én beszélnék le, érted?... És ha csak egy kicsit akarnád, én mondanám; megyek utánad, amerre akarod, csak hogy a közeledben legyenek. Valahogyan, — igen, ezt akartam mondani, — ha kicsit akarnád!...

Már nem a fűszálakon nyugodott a leány keze; a fiu lehajtott fején babrált és simított fényesfekete hajszálak közt. Homloka a kis szürke lodenköpeny fölött a térdein pihent már, de nem volt ez bántó így! Az alvó asszony közelsége most naiv meghatottsággal és tisztelettel ihlette át őket. Egy fiatal anya becézett és biztatott itt értőn és okosan az ő szeretetteljes hangján. És féltudatosan magáraérezett eközben, hogy így adja igaz-magát, hogy ebben a vonatkozásban fejeződik ki a lénye legőszintebben. Az alázatos szerelemre, türesre és rezignáltságra, várásra és bocsánatra, lám, nem volt elég tehetsége. És ez a hang önkénytelenül jön.

— Kedves, jó barátom, — beszélt halkán s a lelke legmélyéről, — ezek nagy bolondságok, de a legszebbek és legjobbak. Addig örülj, míg tudsz ilyeneket beszélni. Te kis gyerek! Látod, nem is olyan bolond! Látod, — mondok valamit, Pista, — az én mostani helyzetemben, a mai napom érzéseivel és amiket átéltem; igen, minden más asszony más-kép szólna talán hozzád. Mert nekem te vagy az első, igazán jó emberem. De te jól ismeresz engem, amikor azt mondd magad is, hogy lehetetlenség. Pedig szép dolgok az ilyenek és szinte kár, hogy nagyon hamar nevetni fogsz rajtuk magad is.

— Igazad van! Valószínűleg már holnap! — mondta Schönherr és fölemelte a fejét. Akkor csendesén és együtt elnevelték magukat, hallgattak egy darabig és a leány mozgulatozt tett, hogy felálljon. De a fiu még egyszer a keze után kapott.

— Te! — mondta és keserves-keményen szorította át a finom csuklóját. — Mondj még valamit nekem! Mondj valami erőset és szépet, hogy melengessem még a szavai-

dat egy ideig. Mit várhatok én, mit tegyek! Nincs anyám, se asszonyom, se tehetségem, se erőm. Mondd meg, mi az, ami teneked legtöbb, én is azt választom. Vagy olyan nagy dolog az, ha csak így azt mondod: élet, vagy: jövő? Talpraállsz és továbbmegy! Hát ugy általában — érdemes?

Nem volt világos, hogy mire akar feleletet, de a leány e percben mindennél jobban értette őt. Mint egy okos testvérenéne, úgy nézett rá, szeretettel és fájdalmasan, és szavakat keresve, de nem tudta megtalálni az igazi, összefoglaló igét.

— Ó, hiszen mi még mind a ketten csak huszonnégyévesek vagyunk, barátom! — mondta végre eltűnődve és habozón. Aztán megegyeszer, sokkal több biztonsággal ismételte ugyanezt. Már akkor mintha önmagához is szólna.

Lenéztek. Már este volt, lenn ragyogtak a gázfények a sűrű párázat gőzkörétől körülvetten, fogatok robogtak el a kis dübörgő hidakon s a fő-utca burkolata fölött tompa, távoli zörejekkel. A leány egyszer még arrafelé fordult a sötétben, ahol a villasor egy faragott, szép rácsoskapuja mögött fenyők és örökzöld bokrok és fényes thuják sötét csoportja hallgat. Most már onnét is elment a hó, de néma és csukott és sötét az a ház, a kedves, izgalmas, üde csengettüsző elhangzanék a terraszon és siket csönd felelne rá. Senki sem jönne siető, boldog alázattal. A kis Pierre!... És a meleg, nagy kályha bent, a barna bőrszékek s a szép szőnyeg függönyök!... Hogy megzilálódik, szétesik minden, ami egy volt és összetartozó a multunkban, a lelkünkben örökre. Hallotta valakitől, hogy eladó Nordrauth báró villája... El, el kell innét menni hamar és soha vissza nem térni, arccal sem fordulni e tájnak. Akkor talán megmenthet valamit!...

El, — másfelé nézett. A főtér lámpái alatt kocsik indultak, lenn sürgött a még kissé télies esteli élet s e percben villant pirossá a karcsu óratorony világító, nagy, kerek számlapja. Ottlenni most kezdődik a színház!

A színház, ami élete lesz, érezte, mindvégig. Ahová mindenkől visszatérhet, ahová mindent elvihet és odaadhat; félbetörött regények és kusza életévek öntudatlan tanulságait, lezuhogó fejszezsapások edzettségét, szenvedélyek mélyét és tartalmát, bánatok reszketeg és finom hangulatait. Mindebből ott ui mozdulatok lesznek, hangárnyalatok elevenülnek, új, teljesebb életérzés; tán nagy, döbbenetes, gyönyörű művészet... Valami hirtelen felujjongást érzett a belsőjében, aztán elöntötte arcát, karjait, végig az egész testét.

a fizikai forróság. Magához tért, megrettenve kissé, félre-
ismerhetetlen volt ez: a láz. Most látta, hogy a fiu is ag-
godalmas, félig ijedt és rajongó ámulattal nézi őt. A szeme
távoli, különös, beteg életfényben ragyogott s az ajka majd
kicsattant... Egy rebbenően gyors, indulatos mozdulattal
fogta a két tenyerébe a fiu fejét, hirtelen homlokon csókolta
és felugrott. Majd leszédült és erősen kellett fogódznia,
aztán különösen megtántorodó, de egyre szilárdabb léptek-
kel, lilegve, sietve indult lefelé a bizonytalan, csuszós lej-
tőn. Bőruhás, karcsu alakja imbolygón rajzolódott lámpa-
fény-átjárta köd háttérébe. A fiatal férfi alig felocsudva, lel-
kesen, zavartan és megrémülve botorkált utána a sirok közt.
Ugy érezte, mindjárt-mindjárt lezuhan valahová, vagy szét-
foszlik alakja a homályba, -- és örökre eltűnik a szeme
elől.

Az órát puhán sülyesztette vissza a mellényzsebbe és megszagolta a nagy csomó fehér orgonát. Érezte a mozgulatai ives könnyűségét, ahogy karja föllendült a suhogóan új, finom felöltőben; a léperei is ritmusosak, táncosak voltak önkénytelenül és ütemük a szabadságot, a merészség vagy a guny friss, fiatalos mámorát lüktette át idegein. Halkan füttyörészett. A tér palotái márványfehéren ragyogtak a szép, üde város tavaszi fényében, gyepágyak enyhe sarjadzása érzett és a Duna felől borzolva osont, kalandozott a könnyű szél. »Öt múlt! — sugta a fiatalember valami nagy, mély derűtséggel és e percben olyan bensőleg szerette önmagát. Érezte jóformájú lábait a drága cipők és selyemnyilakkal behimzett harisnyák kultuszától övezetben; — minden rajtavalónak zizzenő, illatos tisztaságát, izléses, finom voltukat az inghezvarrt kézlőktől az enyhén színes mellényig, — és harmónikusnak érezte egész valóját a testi jóllét és gondtalan otthonosság hanyag fölényében. Milyen jó volt így menni, lazán és könnyen gondolva arra, hogy lám az ember kiszerez magának az élettől minden kiszerezhető igit, szinte verejtéktelenül, simán, — és hogy ma tetszetős, szeszélyes, furcsa kalandra indul.

Sugárzó és magahitt, gögös férfiuvoltának bravurja volt ez is. Szokatlan helyen, ahová öt apró vadászesélyek ötlete veti néha, — egy kültelki mozgókép-színház cifra bársonyszékén ismerte fel meglepetten a nőt, akit hírből és látásból régóta ismert. Varróleánykák, kicsi bonnok és iskolások sorai mögül villant szemébe dus, bronzarany hajkoronája a gyönyörű és drága kokottnak és ő gondolkodás nélkül, merészen ült mögéje. Tudta, hogy félévi jövedelme a letiltásokkal sem volna elég megfizetni a nagyurak és főpapok éjszakáinak egyjét, de elég óvatos volt, hogy ne gondoljon tulsokat erre. Félvállról, kedvesen, némi diszkrét játzsisággal közeledett, — de igen kevés ceremóniával. Közelhajolt, halk és kellemes áriákat dudolt a fülébe és félre nem érthető célzásokat mormogva, kísérté az előadást. Már érezte, hogy elfalálja e nő típusát, akinek vidám nyeglegséggel föléje lehet kerülni, — ez aligművelt, de eredeti és egészséges lélekét, ki titokban élvezni jár a »mozi« naiv-

ságát, holott páholya lehet nagy színházakban és grandiózus életmódjával tán egyetlen a csillogóan szegény nagyváros életében. Megtetszett neki, vagy percnyi szeszélye tállkozott az övével! Halk szóváltásukban a játék üdesége és a kíváncsiság nyers kiméletlensége lüktetett; bizonyos szaloni szavak és formák odadobott konvencióival keverten. Most nevetnie kellett, ha visszagondolt, hogyan figyelte őket a vén kísérőnő ellenséges, sanda pillantása, mint egy acsarkodó kis borzeb, a kopott gyöngybluzos, hamis kövekkel teleaggatott kis öreg csont; rendetlen, őszes hajával és nagy platinafogaival. »Madame nem barátja a romantikának!« — sugta franciául a leány fülébe és az csiklandósan fölnevetett. A nézőtér utólszor sötétült el és erdők zugtak, vonatok robogtak, vadvizek csörögtek szikrázva, egymásba villanva a vásznon; a fiu akkor ügyesen kihuzott egy tűt a vörösbarna, nagy hajturbánból és egyik fonat súlyosan esett a székfára. Fölemelte és lassan, mosolyogva csavarta szorosán a csuklója köré. »De csak ha én is úgy akarom!« — sziszegte a nő a sötétben odavillanó szemekkel. Egymásra nevettek értőn és egyszerűen; és a kijárat előtt megkapta pontos címét a mai meghívással. Könnyű és felszínes kaland, amilyen az igénye is mostában; értéket csak az ad neki, hogy nem fizet érte többet, mint fiatalsága egy éjét és egy csomó virágot, amiért gavalléros ötletből, csaknem minden pénzét odaadta. Be' szép, — a nagy, fehér bugák dus és tömör csomója, — telt, érett, mint a magával tudatos asszony, akit lelki vádak és felelőségek nélkül lehet birni. Gyönyörködött bennük, és az asszonykivánság izgalmát szinte erőszakkal hullámoztatta át e percben oly derült, kedvöntölt valóján. Frissebben lépkedett az előkelőn csendes utcában, mély lélegzettel nézte meg a kis palota számát, felszaladt és csöngetett a lépcsőházban.

... Pillanatok múlva szembenállt a platinafogu vénasszonnyal, a gyanus rögtönösséggel kinyíló ajtóban.

— Mi tetszik?

Ellenszenves, apró szemével hidegen tessékelte hátrább, be sem várta, hogy kimondja a nevet.

— Az urnő ma nem fogad! — felelte kurtán, gunyos elégteliséggel és már-már becsapta előtte az ajtót.

— Ugy? — mondta a fiatalember hirtelen fellobbanva és megfogta a kilincset. — Szeretném ezt tőle magától hallani!

Az utolsó szavak kicsit kényszeredetten hangzottak, érezte, hogy mindjárt-mindjárt komikus lesz,

— Sajnálom, — hadarta a kis némbér türelmetlenül, mintha mégis tartana valamitől, — sajnálom, társaság van nála, előkelő, nagy társaság.

Farkasszemet néztek, aztán a fiu gunyos mókával emelte meg mélyen a kalapját, fölnevetett és sarkonfordult. Nem volt mást mit tennie. De odalenn az utcán epés düh gyűlemlett a torkába hirtelen. Halkan káromkodott és tehetetlen bosszuságában véresre szivta az ajkát. Hosszukat lépett, ideges rugalmassággal szeite az alkonyat zsongó, mámoros levegőjét, a homlokához nyult és könnyű veriték nyomát érezte.

— No nézze meg az ember! — dünnyögte röstelkedve s dacosan, lazán lóbálta mentében a karjait és a virág lecsüngő fürteiből köpenyéhez horzsolódva hullt le az aszfaltra egy illatos fehér gömb. Ott ragyogott a szürkület fakó fátyola alatt.

— Eldobjam ezt? — kérdezte magától a fiu megállva és újra az arcához emelte az orgonacsomót. És a virágok rugalmas reszketéséről, vagy a hűs és mély, titokzatos illatról talán, eszébe jutott egy tavalyi asszony. Vagy mert kellett, hogy eszébejusson valamelyik e megzavart félórában. Az ám, a Mártha lakása nincs messze innét; ha kiér és befordul a körut felé, már ismerni fogja az utcát, ahol lihegve és kacagva, szorosan összefogódzva futottak hazafelé ilyen nyugtalan estéken, — mennyiszer, mennyi gyönyörű szép hónapon át. Azok kedves idők voltak, valóban! Haladtak, lejártszódtak és elvégződtek, — ez a szép az egészben; a dolgokat idejében kell megállítani, amíg még nem rútnak, akkor úgy maradnak számunkra. Az idegessége valami gyöngéd merengésbe enyhült át, amíg ezekre gondolt. ...Mártha, a ragyogó szőke, alig huszonkétéves kis özvegy, aki odalenn a városukban már leányfővel is szerette őt; és, hogy feljött tavaly, az övé lett lassankint, de egész természetszerűen és alkuvás nélkül, mint aki rendeltetését tölti be és önmagával a várás évei alatt már tisztába jött. Mártha fiatal, szép, szabad és vagyonos volt, nem lehetett hiányában a férfinak és egészséges, passzív asszonyiságának nem is volt olyan értelemben szüksége; — és őt elfogadta kedves és szelid eltökéltséggel, éppen őt. Mivel érdemelte, hogy szeresse? Ejh!... Tudta róla, hogy azóta »behuzta a függönyöket«, ő mondta ezt még így; — és az élete zártan és zajtalanul folyik. Vállat vont. Miért teszi; elég gyerekség, ha így van!... Bosszankodni akart magára, hogy az előbbi percben, — mint az átlagférfiak —

majdnem örült ennek, számonvette, értékelte és elraktározta valakinek a kizárólagos érzését, amit véletlenül őbelé helyezett ki. Mintha bizony dicsőség volna, kincs, vagy értékmérője öneki, ürügyül szolgálni, hogy egy asszony az érzéseivel, önmagával kedvére elbibelődhessék. Igen, még Mártha is, ez a fiatal, üde és ösztönös lény, ő is szenvedett utóbb; egyszer csak megtanulta valahogyan, megtanult beszélni és tapasztalatlanul, vakon is rátalált egy szerelmi viszony közkeletű asszonyszavaira, kérdéseire és alkuvásaira. Mind ilyenek! A perc nem kell nekik, nem értik a szépségeit, — flagellánskodnak, felpiszkálják a multat és a holnapot, regényt szönek az ölelés alatt. Pedig milyen szépek úgy magukban a dolgok. Itt jöttek mindig együtt a kerten át bohó reszketéssel bujva meg, ha uriforma valaki közeledett a homályban. »Ha ismerős!« — Itt a pad, ahova leültek néha, mint két fiatal csavargó. A szembevaló házak közt, ott a harmadikban, lakott az édesanyja a hugaival, attól különösen rettegett és elszomorodott kissé, ha ide látta a világos ablakokat. De aztán behunyta a szemét, felálltak és átszaladtak a sötét kerten, — igen, orgona nyílt itt akkor, késői tavasz volt már; ez az illat volt a levegőben, e mély, reszketeg, érett és átható, és ők hazasiettek akkor...

Megindult a régi uton és már homályosan tudta, hogy feléje megy; — viteti lépteit valamitől és zsörtölődő gondolataival csak eltereli magát, hogy ne eszméljen rá tulságosan és vissza ne térjen. Miért is, — ha ebben a percben jó neki odamenni! Miért is ne lehetne így, hogy akik régen ismerték, fölkereshetnék egymást egy óra hangulatában és a találkozásuk esetleges és elszigetelt maradna azért, nem kezdete vagy folytatása valaminek; csak ötlet, amín ne épüljön semmi. Ujrakezdeni? Nem, ehhez már nem volt türelme, ehhez nagyon is sok új asszony járkál még szerte a világon, akikhez nem volt köze, akikhez még lehet!... De hátha ez az egy elég intelligens már ahhoz, hogy egy szép estét lehessen vele tölteni, minden további nélkül? Mi is tartja vissza ilyentől az asszonyokat? Nyilván a férfiak közönségességétől való félsz, — vagy az a naiv konstruktív érzék, ahogyan ezt: »Szerelem«, így nagybetűsen, valami abszolút és szerves, egy-egész dolognak érzik, ami vagy van, vagy nincs. Az ő átkozott vagy-vagy-jaik! Vajjon valóban egészen más dolog az, amit ők ugyanazon a néven hívnak, mint a férfiak? Más kell nekik az egészből? Ez az asszony egy percre sem vált neki kényelmetlenné a szakitás után; vajjon tud-e elég okos és eredeti lenni, hogy

most semmit se kérdezzen?... És ne kísérje széljegyzetekkel önmagát?...

És hogyha nem? Ha érzelegni próbál, vagy kemény lesz, sértődött és feszélyező. Ha vélt diadalát eltitkolva, óvatos számítással, tartózkodón enged egy hajszálnyit, hogy a többit máskorra hagyhassa, — felháborító kis asszonytaktikával csak lépésről-lépésre bocsássa a visszatérőt! Vagy ha a könnyeit említi, amiket azóta sirt és érezteti, hogy semmi sincs elmulva, hogy várta őt és a szenvedései nyúlós szálaival folyamatosságot kötött az elmúlt idő és a ma közé; ha azt hiszi, hogy nem is adta vissza szabadságát, csak pórázon tartotta és most visszahuzta, lám, megint... A fiu megállt a sarkon, egy lámpavasnak támasztotta a hátát és küzködve habozott egy percig. Belefáradt a sok cinikus tépelődésbe, — a rettentően fiatalos erőlködésbe, hogy önmaga előtt ne veszítsen, — és meg ne zavarja élete stílusát, »Ördög vigye, — mintha fontos volna olyan nagyon!« — Legfeljebb egy tréfa lesz, gunyos kísérlet, föltevéseit igazoló kudarc, nevet egyet; ő vissza tud térni a féluton akárhonnán, akárkitől... Önáltató, könnyű kis mosollyal igazgatta össze az orgonákat és elindult a jól ismert kapu felé.

Az ismerős tavalyi fruska bocsátotta be. Különös volt ez. Az arcába nézett és mindjárt megismerte, de nem lelkenedett és nem vihogott, mint azelőtt, el sem mosolygott, pedig látszott rajta a meglepetés. Kicsit szemrehányó és szomorú komolyság volt a kis csacsi cseléd gesztusaiban, ahogy egy pillantást vetett a virágokra és bólintott, mint aki most már mindent megért. Némán ment előtte a keskeny előszobán és az ebédlőben fel akarta csavarni a kis villanykörte a barna divány fölé.

— Nem! — tiltakozott a fiatal férfi és megállt a homályban, hogy hunyt szemmel beszívja a lakás régi, régi illatát. Kilépett a nyitott erkélyajtón, csaknem önfeledten; idelátszottak a tér sarjadzó bokrainak még laza, könnyed árnyékai a sárga lámpafényektől átszűrten. Az ég borus volt kinn és apró eső szitált, lefogva és kiemelve a szerte imbolygó illatokat...

— Megkérdem, be lehet-e menni! — mondta mögötte a leány, miután várt egy ideig.

— Hogyan? — rezzent fel. — Ő nagysága lefeküdt már? Vagy — van itt valaki?

A leány rábámult.

— Azt kérdem, vendég van-e?

— Nem, kérem, — nincs, — már mind elmentek. Az

öreg nagysága tíz órákor jön vissza éjszakára. Mert az asszonyomat, — ó, nem tetszik tudni? Hiszen ma operáltak...

A férfi megrezenve lépett vissza a szobába.

— Bai van?

— Most már hál' istennek, minden jól lesz. Isz' nem is volt halálos betegsége, — csak hogy igazítani kellett és három doktor is...

A vendég izgatottan fordult önkénytelenül a kijárat felé, de a leány nagybuzgón elébe állt. Szinte könyörgött.

— Nem, csak tessék várni, instálom, mindjárt szólok. Mindjárt lehet!

Elevensárga fénycsik verődött utána a sötét padlóra, ahogy eltűnt a háló nehézfüggönyös ajtajában. A fiu egyedül maradt és gyorsan, kapkodva eszmélt rá az esetre.

— Gyönyörű história! — sziszegte és végigtörült a homlokán.

Micsoda szerencsétlen ostobaság, hogy neki ma ide kellett jönni. Hisz ez a dolog most mindent megváltoztat, átértékel. Micsoda jelentőséges, meghatottságba itatott pillanatok fognak jönni mindjárt! Jelenet lesz, — ó! — Fiatalos, türelmetlen, lelki-szégyellőssége háborgott valami émelygős ellenérzéssel. Gyönyörű dolog!

Most, — no most, mindjárt! Be fog menni és látni fogja őt a karbolszagban, halványan a sárga lámpafényben, — szalagok és csipkék közt, amiket most, sebtiben dobát magára a kedvéért. Megilletődött arccal áll meg az ágy szélénél és halkan fog szólni, gyöngédségeket tördelni. Ő pedig lehunyja szemét a szenvedés felsőbbségében, gyöngédfényű gloriola sugárzásában érezve magát, — fáradtan ejti felé sápadt kezeit és nem bírja fölemelni a virágokat. Neki akkor meg kell reszketni és némán az ágy szélére ülni, kezét kezében tartva, puhán. Már szinfalak, — szinfalak nőnek, sarjadhanak körülöttük a csendben és nincs hatalma ellenük. Scéna! Könyecsepp fog megcsillanni a lámpafényben a szép, seprős pillák alatt és neki le kell hajolnia, hogy lecsókolja. »Ugy-e, megérezted? Ugy-e mégis? — Mennyit gondoltam rád!«... Szörnyű! Most mindjárt halani fogja.

És a lelkébe hullámozó kelletlen zavar közt valami becsületes, emberi szégyenkezés! A buta véletlenért, ami így hozta őt épp ma ehhez, akinek a cipőjét sem volna méltó megcsókolni az a vöröshaju cédalány, akinek a virágait idehozta. Hogy ez így van, — kiáltóan igaz, és neki milyen szégyenletesen, mindegynek tetszik ez e percben. »Nincs

morális érzékem, — úgy kell lenni, de annyira nem fontos, — nem érzem annak!« — Az egész cikázó gondolat-sorban a rövid percek alatt, valami egyszerű düh és emberien önző méltatlankodás volt uralkodó, hogy ő most belejut valamibe akaratan kívül, a véletlen furcsasága révén, — és beleveszítse a szabadságát. Hát azért sem!

Felcsapta az előszoba ajtaját és átrohant rajta. Rémllett, mintha valami bocsánatkérést, mentséget dadogna vissza a nyomába siető cselédnek, Hogy rosszul lett... Csak ki a levegőre, — vissza!

Lenn megcsapta a nedves, édes este üdesége. Most látta, hogy az orgonák nincsenek nála. »Jó, hogy azt legalább otthagytam szegénykének!« — gondolta, de nem volt nyugodt, — ideges békétlenséget érzett. »Elrontott este ez!« — dünnyögte kedvetlenül, amig hazaindult,

Kolosy... (Bartóty-Bartóty-Bartóty!)

Utszéli babonává fanyarult baljóslat, egy Végzet, mely mókás szólamba kopott, környékbeli anekdóta, magyar Ananké! Sok száz éve ül egy családon az átok, minden tagjában sujtja, földében és barmaiban, a kezdésben és szándékban, kiterjed azokra is, akik hozzájuk csatlódnak, hivek, hitvesek, ágyasok, szolgák és barátok. Száz bizonyság van rá, régi, ködbemult történetek tragédiás sora. Tán magvuk-veszett már és csak a bohó szokás-mondás tartja fenn emléküket. Ha valaki szükségből vagy emlékezésből ezt a nevet veszi az ajkára: biztos baleset éri aznap, boszuság avagy vesztesség, ha nyomban utána, egyazon lélekzetre le nem darálja háromszor egymásután egy másik familia nevét, a legendahirű szerencséseket. És emlékszem, hogy kavargott gyerekfejembe rögzötten e félszeg mese aznap, mikor hozzávezettek; hogy szálldosta körül elvénhedt alakját, ahogy ülni láttam az estszürkületben az ablakfülke mélyén, bágyadt sugarak elé rajzolva, merev, furcsa mozdulatlanságban. Tudom, — csend volt körülte e percben, — a nagy, felsurolt nappali rongyszöveget szőnyeget sávosan nyulkáltak tornyos szekrények, ciradás pohárszék alá; oly nagy, dísztelen és üres volt minden itt, kifosztott és szigorú; a vén nő kifehérlő, merev csuklóit láttam mozdulatlanul fekvé a fekete kötön, mint két idegen tárgyat, amiknek nincs közük semmihez itten; és leszikkadt álla kemény vonalát, nyakát, ahogy előremeredt és furcsa gögü ivben lendült vissza megint a tarkóján települt zsirpupnak ellenszegülön. Nem állt fel, hogy elénk jöjjön, biccentve köszönt és intett, hogy leüljünk; a hangja fuladtan éles volt, elszorított torokból kelő, — a golyva miatt tán, — de kimért és jéghideg mondatai hozzáéledtek büszke szándékossággal; összhangossá emelték őt és e szikkadt magányt, e merev szoba csendjét a külvárosi nagy parasztházban, a sivár utca poros estjét, az őszt, a rongypokrócokat, a pupot a hátán. »Azokból a Kolosyakkból!« — hallottam róla már előbb. A legutolsóból talán.

Kosztoslálynak vittek hozzá és enyém lett a vertrezes, pohos almáriom felső fiókja, belexeraktam az iskolás könyveket, az ui ábrás mértant, rejtelmes jegyű algebrát, kék-

fedelű füzeteket, amiknek izgató üressége az én betüimmal telik majd. Volt egy fadobozban egy üveg odkolonom, három srófos csonthajtóm, egy türkizes aranykeresztm nyakba, ezüstláncon; és pipes kis mosóbluzaim voltak és hat darab vállfodros fehér kötőm. Most már itthon voltam; akkoriban nem volt hová visszavágyani, ragaszkodni nekem; hánytvetett gyerekevek korai biztosságával néztem új dolgok elé és mindenhol megletem a nekem való zugot. Itt egy szobasarok volt, egy nagy, igen mélyöblű karszék; rongyolt, ó szövetén itt-ott keresztülűtő szürke kócbélés foltja, de bele lehetett süppedni mindenestül, felhuzott lábakkal, nyalábnyi könyvvvel, tünődő alkonyati gondolatokkal, a tizennégy évem riadozó, elsáncolt, szegényke álmaival. A nagy ablakkal átellen volt ez a sarok és onnét végig lehetett látni az egész szobát. A kisebb lányok — négy kosztos volt mindig és négy almáriomfiók — eleinte gunnyasztva pityeregtek az idegen, meredthátu székeken, reszkettek itt és bénultan nézték a a Póli tánt viaszfehér kezét, ha némán feléjük nyult a kávéscsészével. Összebujva siratták a falut, a kis libákat, a béresgyerekeket, nagy, szabad hancurozásokat a szárazmalom előtti gyepen. De összeszoktak pár nap alatt, kimentek a pusztá, szérüs parasztudvarra és cicáltak a langyos szeptemberben e kis iskolaujoncok piros, falusi kedvvel. Megtépázták és megszerették egymást az idegen világban. Én a nagy karosszékben maradtam, ölembe ernyesztette a könyveimet a pókhálószerű alkonyhomály és beléleskedtem tünődő, komoly, kis verébszemekkel. Szemben ült, az ablak előtt Kolosy Polyxéna, fehér, bénult viaszkezei mozdulatlanok; felmeredt nyaka súlyos, magános göggyével némán figyelt az este elé. A groteszk félgömb furcsán, buckósan ült a hátán, éles, fekete vonalával, mint egy óriás nagy pók, mint valami élces butyor, csufondáros teher, amit nyakába vetett az élet. Mögötte valahol messze, az alkonyglóriás, szürke fő körül rai-zón — egy régi, régi élet.

— Tízéves koromban — mondta lassan — engem is elvittek egyszer hazulról Eperjesre, apácázárdába. Otthonn hagytam a nagy kertet, a hintát, az én két fehér báránycámat, Sportot, a szürke agárt. »Te vagy minden örömöm, a kedvemért tedd meg ezt!« — így szólt hozzám az apám. — »Igen!« — csak ennyit feleltem. Én lettem az első tanuló. Jött a püspök csakhamar iskolát vizitálni; nagy ijedelemben volt a főapáca, mi lesz most; egyik gyerek butább a másíknál. Csak azt kértem, ha valaki nem tudja folytatni, engem szólítsanak. Ugy lett, ment minden, mint a parancsolat. Kimentettem az egész zárdát. De az ételt nem tudtam

enni, a rossz kotyvasztékot úgy hagytam, hozzá se nyultam, gyenge lettem már, fehér, mint egy nárcisz, csak gyümölcsön éltem, amit hazulról küldtek. »Aki nem eszik húst, nem kap gyümölcsöt!« — mondta egyszer a vörösképi vén apáca, aki mindig irigyelt. — »Itt Kolosy kisasszony is csak növendék!« — Jó, nem ettem gyümölcsöt. — »Most jöj-jön ide, kézcsókkal megköszönni a büntetést.« — Felálltam, sápadtan, mint a fal. — »Nem vagyok rabszolga!« — csak ennyit szóltam. Két nap múlva hazavitt az apám; azontul kisasszonyom volt.

Nem szóltam közbe soha, nem kérdezgettem erőltetve; hogy lehetett ez vagy az? Fiatal, emberlátó ösztönrel hagytam őt, hálásan és élvezettel hallgatva; olyan egész, olyan nagyvonalú és teljes volt minden, úgy ahogy ő látta, hitte. Vajjon igazán szeretett-e engem egy kicsikét ezért?

— Na!... Öregasszony, — hát? Van vacsora, anyó? Hát a lámpás?

A fia jött haza, Dani bácsi; hozzámment és megfogdosta a vállát, mókás szeretettel dörzsölt végig a lapockáján a pup-ján, valami hirt mondott a városhól és szétteregette újságját a lámpa alatt. Ez ilyen volt. Kövér, fényeshaju, kicsit bambaszemű, öreg legény; elbámultam, milyen sokat tudott enni és az asztalnál folyton tréfálódzott a legkisebb leánnyal, csufolta, hogy még selypen beszél. Ha ő ott volt, keveset szólt Póli tánt; szelid és elnéző mosollyal hallgatta a hadaró, teli, friss beszédet, aztán pápaszemet tölt az orra alá és elővett valami régi lecture-t, németet, franciát. — »Rutt!« — kiáltott Dani bácsi, mikor a kishirdetésekig jutott. Ő maga aludt itt a nagy szobában, ami a konyhából nyílt; mi Póli nénivel akkor a belsőbe vonultunk mind a négyen, — két ágy, egy schöberl, két diván, internátusi rend. Nap-pal, ha kihordták az ágyneműt, ez volt a tiszta szoba mégis; egy konzol volt itten tükörrel, findsás etagére, két bőrkötésű album a plüsszerű asztalon, névjegytál és hamutartó a makkhetessel, — és itt voltak a könyvek. Egy polcon álltak régi, fekete kötésben, vedlett disznóbőrben is némelyik és vágyva olvastam a fakóbetűs címeket. Hugo, Beranger, Paul de Kock, Goethe, Heine. Sohasem mertem megkérni Póli nénit... Nem, nem, ezek valóban a báró könyvei voltak; egyikben egyszer megmutatta a barnult kézírású nevet: Br. v. Zinnenburg.

Lefeküdtünk és egykettőre mélyeket, édeseket szuszogtak a kicsik.

— Te nem alszol? — kérdezte ilyenkor a spanyolfal kerítette ágyból.

— Nem tudok! — szóltam mohón és már úgy értettem a módját, egy-két óvatos kérdéssel benn lenni a folytatásban; elmúlt időkben, hitben, messze illúziókban. Így éji csend idején és sötétben volt minden a legvalószerűbb, legszíneesebb.

— Olvastad te a »Nevető ember«-t? Nem, ugy-e? Hát a »Nyomorultak«-at? Na, pedig ti, mostaniak, nagyon képzetek vagytok. A te korodban én már mind olvastam. S az egész enciklopédiát. Azt mondták, »regényes leány« nem a világba való. De Geszti Kázmér el mert venni, szegény. Nem járt rosszul. Ha lementem kiadni a szakácsnénak, sokszor volt könyv a kezemben, de egyszer is úgy láttam meg, regény mellől, hogy csapta oda a lábas fenekéhez a csomó zsirt, amit lopni akart. Disznóölésnél én talpig selyemruhában olvastottam kinn; feltűztem három helyen a szoknyát, annyi; ha hirtelen vendég jött, kocsit állt meg a ház előtt; ki a három gombostűvel! Annyi volt! — Megint dáma!...

Gyorsan, szinte átmenet nélkül csapott át az özvegy-sége idejére. Nem volt-e sok érdekes említésválója a Dani bácsi apjáról, vagy keletlenek voltak az emlékei? Sohase mertem kérdezni.

Füldőre mentem minden nyáron. Szép voltam-e? Ott a képem az albumban, megnézheted. Annyi bizonyos, hogy nem volt két éjszakám egymásután éjjeli zene nélkül soha. Hallottad valaha hirit annak a híres Bunyitaynak? Az volt az, aki kártyaközben százashankót gyujtott és avval kereste meg az asztal alá gurult forintot. Másokról is mondják ezt; pedig ő volt, vagy ő csinálta legegőbb; Bunyitay. Hát mikor felvágta a Bence Jankó vadászkocsiját, — az nálunk volt Geszten, az az agarászat — felvágta, tüzet raktak a tisztáson, mert hideg hajnal volt és azt mondtam a kis cobolybundában, hogy fázom egy kicsit. Volt fa elég az erdőn, — de Jankó úgy akarta. A bolond! Rokont is volt pedig. Hát a volt főispánt ismerted-e még, a vén Szentpálit. Tavalyelőtt halt el. De nagy hódolóm volt! Ott kért meg a sós-füredi parkban egy délután. »Várja meg a leányom!« csak ennyit szóltam. Egyidős volt velem. Bellusom, a drága, még a passauzi zárdában tanult akkor.

— Polixéna tánt... senkit nem szeretett soha?...

Hirtelen csend, szcenériás és fagyasztó, mint felvonásvégeken a döntő szó előtt, mint könyvben, ha pontokat teszünk, sok, apró néma pontot.

— Az az én titkom! — szólt akkor a reszketeg, fojtott élű hang a szuszogó, pici neszekkel telt éjszakában. Szép volt ez! A hátamon átborsódzott valami furcsa döbbenet;

— csak beljebb, igazlító és pozitivista fiatalságom mélyén, szemérmes és iróniás lényem belsejében settenkedett gunyos és bosszus kacaj. Elszégyeltem magam.

— Szerettem! — hangzott akkor váratlanul a spanyolfal mögül. — Soha, senki nem tudta meg; az maga nem is álmodhatta! Nem volt nemes!... Ebből mindent megért-hetsz...

Ó, hóbortok, szenvelgések és szépségek; bankópusztító, betyáros, veszett virtus, vesztit érző fajta, halálatáncoló embertípus görögtüzes és torz komédiája; hamis érzélgés, buta góg, büszke emlékezés! Emlékszem, hevítette és termékenyítette akkor új világba serdülő gyermeklényemet. Nem tudtam betelni vele. Féltudva sejtettem: nem egy embarchóbort ez és nem egyéni, külön visszája élménynek, oknak, hiedelemnek. Utszéli igazság, tragikomikus átok, kopott, magyar Ananké! Illyesvalamit szerettem volna végiggondolni, de belezavarodtam sokszor.

Téliés hónapok jártak már, korai hideg, összeszorultunk mind a nagy, almáriomos szobába; a kicsik magoltak, Póli tánt régi, furcsaszagu lomokat keresett elő a pántos szekrény aljából. Egész este elbabrált azokban.

— Ez volt, látod, egy zöldsejtem-ruha a kassai megyebálon. Akkor, — akkor már Bellusommal mentem. A kottillont már a báróval táncolta. Nézd, ez csak a sleppje, már csak ennyi van belőle. Ha feketére festetem, egy sejm-bluz telik ebből. Nem árulnak most ilyen jó sejmeket!

Igy sokszor teltek magunk közt, csendben az esték; Dani bácsira csak kilencig vártunk a vacsorával; és újabbán sokszor nem jött meg. Áthallott néha, éjjelután, hogy elégedett, dörmögő dudolással tér nyugovóra, de soha erről napközben szó nem esett. Eszter, a szolgáló mondta nekem, hogy sok pénzt, hetven forintot keres minden hónapban a postahivatalnál, ahol dolgozik; annyit és lakbért. És harmincat minden elsején odaad az anyjának a háztartásra. Ám erről, a jelenről, arról, ami van, ami lesz és lehet, a vén szolgálón kívül soha senki se szólt ebben a házbán. Harminc forint! És Geszt, — a hétszáz hold! Element! Értthetetlen! Miért »mennek« el hát ezek a Geszt-ek, ha a volt uraik így meg tudnak lenni szépen havi harminc forinttal... Vagy... miért ne »mennének«, ha az uraik ilyen jól meg tudnak lenni nélkülök... Igen, ez talán! Ez elvirágzott generációk gyökere kifordult már a földből, megszokta, kiélte, mint a tavalyi buzaszár, nem kapaszkodik bele új foglalók eleven, friss éhségével. Csak kimérákba kapaszkodik, maga hívja ki végzetét, barátságos, hazugságos, szép-

ségeikkel burjánzó magyar anankét. Ime, az utolsó Kolosyleány!

A jégvirágos ablak előtt ült megint, már szinte csak a hó világlott s egy utcai lámpa árnyéktáncba libegve a megszert szobafalon. A kicsik korcsolyázni voltak, nekem ma nem volt leckém; mögött álltam és óvatos, lágy nyomásokkal, érző ujjal simogattam szét a szegény pupja zsisbbatag fájdalmát.

— Puha, könnyű kezed van! — mondta hálából szokatlan enyhén. — Mennyi idős is vagy? Igen. Bellusomnak, látod, ilyenkor már kezét csókoltak; a királyi biztos, Kassán; pedig csak szünidőre jött ki a klastromból és fehérprémes posztóruhában jött velem egy korcsolyabálra. »Schneeballon!« — Így hívták, igen. — Akkoriban adtam ki bérbe Gesztet; városban akartam lakni, mikor ő nagy leány. Dörmögött persze a sógorság.

— Mit akarsz vele, mire a leánynak annyi iskola, pénzpréda, tanulna itthon libát dugni!

De én tudtam, mit csinálok. Mikor hazajött, úgy zongorázott, hogy az ángya, a geszti Simonné, viharvert klavirja reszketett belé. Nem volt rajta elég oktáv a széles futamoknak. Ette a méreg!... Azon a télen már a városban laktunk. Hogy ünnepezték, milyen boldog volt. Kérték mindjárt. »Várj, — mondtam, — a te számodra több van megírva!« Hát én tudtam, mit beszélek. Tizenhétéves korában eljegyezte a báró. Oberleutnant baron von Lantenau Lützow Zinnenburg. Ezt mugmutattam! Előre éreztem, így neveltem. Az én művem volt.

— Póli tant, — szoltam nekimerészkedve a kenésben, — már többször akartam kérdeni. Gazdag volt akkor a báró?

— A vöm?... Katonatiszt volt, osztrák főnemes; Lantenau és Lützow hajdani uraiból, akik császári hercegekkel kerültek rokonságba. Érted te, hogy mi ez? A sok falusi rokon majd szétpattant mérgében. És milyen ember volt, hogy imádta, milyen bodoggá tette! Bécsben laktak, négy szoba a Kärntner-ringen. A butort is ott vettük, a báróra bízta, hogy válogassa; előkelő, finom ízlése volt. Micsoda empirszalón! Sokba került, de nem bántam. Ugy sem adtam sok készpénzt vele, a drágámmal; a kauciót rátáblázták Gesztre. Akkor több volt még... Apanaget adtam; néha többet, mint a földnek bére; de hisz én is többnyire fenn voltam velük. Páholjunk volt a Wiener Oper-ben. Milyen társaság; csupa főrangú tiszt! Velük lakott a vöm huga, egy csodaszép, szőke leány; mindig sötétkék bársonyruhát viselt fehér igaz-csipkével és leeresztve hordta a karvastag szőke csopját,

Ismerte egész Bécs. Felséges althangja volt, kincsetérő; hívták az operához, de nem ment. Nem tehette. Egy baronin von Zinnenburg!

Nagy ricsajjal jöttek a gyerekek, éhesen, vidáman; a vén Eszter iziben tált. Mig odabenn ágyazott, eltolta a spanyofalat; s én néztem egy darabig megint a két fiatal főt a képen; a nehéz hajkorona alatt szinte meghajló, finom, lágyvonalú nőfejet, ékszeres, leányos vállait; megadó, tág és szomorú gyerekszemét. S a csinos katona fölpedrett bajszát, értelmes mosolyát s a kedves iróniás nézést a derűs homlok alatt. Ez volt a pár.

Ezekért élt, küzdött, akart, áldozott és ellenszegült Kolosy Polixéna egy életen át. És ezekben győzött, általuk volt diadalmas, fölmagasztosult, büszke. Áldott ő, az utolsó ama Kolosyak közül, áldott és boldog. Mert ezek meghaltak fiatalon. Három évig éltek szerelmesen négy szobában a Kärntnerringen; akkor meghaltak minden különösebb viharzás nélkül és nem hagytak hátra gyermeket. Fiatal halottak és fiatal emlékek, örökre fiatal szerelem.

— Bellusom otthon volt akkor Geszten, a báró nem jöhetett; mozgósítás híre járt. Daninak akkoriban volt az a nyolcezer forintos ügye; kártyaadósság, ki kellett fizetni hirtelen. Jött a hír, tifuszban fekszik Bosznabródban a katonai kórházban. Nem mehettünk, a járvány miatt elzárták a hárt. Egy reggel hozták a halálhírt. Szegénykém csak lehullt a földre, mint egy letört virág. A szíve mindig gyöngye volt. Azután rohamosan haladt a baj már. Bécsben az én költéségemen készült a kripta; most is ott van, egy leeresztett sisaku kővitéz áll a sir felett és lándzsára könyököl. De ő, a kedves, Geszten pihen. Csak támoltygott e világban már, egy évvel túlélte; egyszer úgy esett le templombamenet az uton. »Most eggyek újra!« — csak ennyit mondtam. Bezárkóztam vele és megmostam; megfésültem a gyönyörű, nagy haját, fehér selyembe öltöztettem és teleszórtam virággal. Senki sem nyúlt más a testéhez.

— És Dani bácsi?

— Majd megörült. Ugy járt-kelt a puskával napokig, azt hittem, rossz vége lesz. De nem! Rá szükség volt akkor; sok minden eligazítani való volt. Mert így felszabadult a Bellusom része, — az én nevem rajta volt a Dani váltóin; el kellett jönni Gesztről. De a drága, kis báróném sirjához jogunk van, írásban kikötve. Tizenkét éve annak, Dani jó fiu; nem hagy el engem; miattam nem házasodott.

Meghatva álltam mögötte és ebben a percben, ezen az estén értettem és szerettem Kolosy Polixénát. Milyen szép,

fiszta, egyszerű és igaz lesz minden gonosz, lázító, érthetetlen vagy szomorú dolog; ha így mondják el, ahogy ő mondta. És hogy ő önmagának is így számolt el az élet zavart és kusza tüneményeiről; ez volt erőssége, csigaháza és menedéke és talán — ez volt az igazsága is.

A karácsonyi szünet előtt váltam el tőle; csak tíz napra bucsúztam, rokonokhoz mentem... Azalatt történt... Ki köt az egyhangu, szürkefonalú idő szálába buta csimbókot; egyforma évek lejárt keréknyomát ki töreti meg vak bukfencsel? Suta sors, babonás balvégzet, régi, régi átok. A szünnapok alatt, idegenektől hallottam az esetet. Dani bácsi, a testes, vidám mókáju legény; a sűrűvérű és aluszékony, kerekfejű mokány; bajt csinált Dani bács; kisszerűt, mocskosat, ostobát. Sikkasztott! Bolondkeveset, bután, — alig néhány tizedet; hónapokkal ezelőtt kezdett valami apró, szöszmögő manipulációt garosos bélyegekkal. Ez történt. Elcsaptak a postától, napokig nem ment haza; akkor idegenek adták hírrül az anyjának kimélve, szánva, a legszörnyűbbre elkészülten... Mereven ült az ablak előtt, két fehér keze meg se rezgett az ölében, meghajlott nyakán gőgösen, lassan bólintott a nehéz, szürke fő.

— Szeretnék egyedül maradni egy kicsinyt! — Csak ennyit szolt. És bezárkózott a tiszta szobába, ahol a baron von Lautenau-Lützw Zinnenburg képe mosolyog le a falról és egy lágyvonalt, gyermekies nő-profil... Sirni nem látták Kolosy Polixénát.

El kellett mennem még egyszer, hogy összeszedjem és az új lakásba vitessem a holmimat. Nagyon féltem ettől a látogatástól; borzasztónak találtam, hogy megtörve lássam őt, vagy hogy szégyenkezzék előttem... A rendes helyén ült, a szokott ruhában, a szokott főhajtással fogadott. Nem mertem beszédbe fogni; reszketve, ügyetlenül rakosgattam össze a könyveket, irkát; az odkolónomat, pipes kis bluzokat és vasalt, fehér kötöket. Akkor felállt és kávét csinált nekem.

— Hát igen, elköltözöm innét, — mondta, kicsit mereven nézve a tejeskanál régi ezüstjére. — Már régen gondolkodom ezen; de csak most van jó alkalom. Egy eperjesi uricsalád, — egy kiváló ügyvéd, akinek rokonaim említettek — már régen könyörög levélben, hogy tiszteljem meg a házat. Három nagyocská lánya van, idestova eladók s az anyjuk nem él. Anyahelyettesnek, rokonai barátnőnek hívnak. Nem tudom visszautasítani már; mit mondjak nekik? Megpróbálom. Fizetésről hallani sem akarnék, ez természetes; meg is irtam. Azt felelte: majd fog módot lelmi, hogy

meg ne sértsen. És az egész dologba, elhiheted, csak azért megyek bele, hogy közelebb jussak Geszthez, ahol a sirboltunk van és az édes lányom. Megnézem minden évben; és engem is odavisznek majd.

Megnyugodva hallgattam. Jól van. Tehát házvezető állást kapott, polgári családnál, fizetés nélkül, csak ellátásért. És élni tud majd ott is, tiszteletet parancsol majd és ámuló, gunyos kacajt kelt majd titokban minden szava, mozdulata; de ő élni bír megint tovább, álmodni, elhíttetni és önmagának hinni. És ez a jó sors, Kolosy Polixéna, a kiengesztelt végzet, feloldott átok, eltisztult tragédia, — ez minden; hőbort és humor, bölcsesség vagy rögeszme; ködkötelekbe kapaszkodó gyöngesség vagy hősi erő. Ez minden, a vég, — szelid romlás, visszatartatlan, lágy enyészet — a belebékülés, mosolygó mindegy, halk züllés; hervatag glória az utolsó Kolosy-leány vénhedt, szürke feje, pupos tarkója körül. Az ananké.

A nagy fotelre a sarokban, ahol elhelyezkedtem mindenestül, egy ideig, fiatal álmokkal és korai tünődéssel; ahonnan okos verébszemekkel pislogva néztem bele egy szigorú és különös szobába, az ezüstszürkületbe, egy meszszi, régi élet ködképei felé, a keshedt, kilógó kócbélésű, mélyölű karszékekre még visszanéztem elmenőben,

— Ezek már Bojohemum lágy erdői. Most jöttünk a határon és itt hosszú, türelmesen elnyúló lejtők és lankák vannak, — szép, öreg, széleshátú hegyek sziklarajzát gömbölydeddé árnyalja az ősi égerrengeteg. Nem lát semmit, ugy-e? Vaksötét, felhős éjszaka van; — ott, nézze, kigyós, fekete árnyék szalad vonaglón visszafelé a fekete égen. Az a hegygerinc. Megnyitom az ablakot kissé, szabad? Igen, lássa, ez az illat, — ezt mindig ilyen különösnek érzem és mélynek, ha megcsap a határhegyek felől, — valami méla és ködlő, lekötött zamatu növénylehelet; mintha a vegetatív lét minden bénasága és csüggedt bánata lélegzene. Fojtott, mint sóhajtozás. Ó, igen, a sok vízpára teszi, — ugy-e, mosolyog rajtam; az ember hóbortos lesz és gyerekek az ilyen primitív életfordulatokban, mint a hazatérés.

Mosolyogtam, fel se' rezzelve és félig hunyt szemmel fordultam a nyitott vonatablak felé, amint a fülledt hőségbe surrant és hajamba borzolt az ismeretlen tájék fuvalma. »Legyen igaza!« gondoltam egész semlegesén; de újra megnéztem a különös beszédű idegent. Most árnyékban volt a homloka, de vonalzott, kicsit fakó férfiarca ifjunak látszott, nyugodt, erős ívek élezték, csak a szeme opállott fátylas, világos villanásokkal és távol rokonaim szemére emlékeztetett. Nagyon fiatal házaspár aludt még a kocsí sarkában, nevetetlen és kedves intimitásban egymás ölén, mint egy zilált, kis pamutgombolyag; egy szürke folt a férfi sörtes, hunytszemű profilja a feltűrt kabátgallérba süllyedten, és a nőcske uttól gyűrött arcán a sárga lámpafüggöny reflexe. Ennyien voltunk. És éjszakai út, féléber tudat, keserű szájiz, tompa és egyhangu vonatjaz órák óta már. »Ó, igaza van, — gondoltam gyorsan és hálásan, mert különös szorongatásoktól vágytam szabadulni e percben, — igen, itt fák és hegyek vannak, csakugy, mint bárhol, csakugy, mint fényes nappal!« Az imént már riadtan kapkodtam a legerősebb emlékeim, a leggonoszabbak után, hogy kössenek valahová, multhoz, dolgokhoz és évekhez, mert elkábultam e siket rohanásban, e zakatoló némaságban és félni kezdtem az ismeretlen, buta sötétből, ami olyan szédületesen egynemű. »Ha most elfelejtenék egy percben mindent önmagamról, — hogy megszakadna min-

den szál! Ki tudná, ki bánná itten?» Sietve és akarva mosolyogtam a szembenülőre és vártam, figyelésre készítetett, álmatlan, kerek szemmel. Csak beszélne még?

— Mert itt, — mondta, — töméntelen sok forrás fakad; csupa víz, csupa lassu csörgedezés ez a hegység. Erek sávozzák a lejtőt; fátylas, ezüstös fényűek és sűrűn locsognak a puha lomb közt. Elképzeli ezt?

Bólintottam. O, hogyne! Fák és vizek, — ő övéinek mondja már, annyira valódiak és mások itt, — és országnév, e regésen hangzó; jelleg vagy ráfogás, fantasztikum, — ó, mindegy! Mért ne hinnék el bármit is szívesen a percben?... Láttam, hogy mond valamit maga elé ismeretlen nyelven, hosszú lejtésű ritmussal, szégyellősen elhalkítva és összerosva a szólamok kicsendüléseit. Hirtelen abbahagyta.

— Vers volt ez? — kérdeztem csaknem mohón.

— Talán! — felelt gyors mosolylyal. — Soká voltam távol megint és azalatt senkit sem hallottam e nyelven beszélni. Ilyenkor mindig meglep ez a szómelódia. Mondja őszintén, — nem különösen, valahogy meghatóan zeng és beszimul... úgy mondják, rátapad az idegenre, aki hasztalan akarná meg nem tanulni. Mert az élőbeszéd elburkolja a leírott hangok látszatos keménységét. Igen, lássa, ez a puha rejtőzés, ez a göngyölttség nekem valahogyan a bojothemumi lélek. Nevessen ki! A közdolgokról tud valamit, ugye? Hogy vagy tizenöt évvel ezelőtt voltak az utolsó, vértelen, kis faji csatározások, parlamenti meg utcai zavarok, és azóta csend van. Hogy gondolja ezt? Titkok vannak itt, csak nem fenyegetők, lihegők, fojtottak, kirobbanás előttiék. A selyembegubódzás alázatos, halk és értékes rejtőzködése ez. De tán a sorsa is ilyen, — lefejtik majd selymét, mielőtt újraéled és nem fog repülni soha.

— Hogy van az a vers, az iménti? — kérdeztem és előbbre hajoltam.

— O, tetszik önnek?... Ha lefordíthatnám egy kevéssé! De nem, lehetetlen, ez a formanyelv még itthon is szokatlan és zavarbaejtő, de ép az ujságát, eddigittől elszakadottságát nem lehet visszaadni. A strófa e hegyekről szól itt, e lassudad lejtésű vízmedrek halk álmairól és a regékről. »Pókhalósszemű, testes kis gnómsereg él itt, sápatag, balkezes, alakos-mosoly.« — De nem, így semmi! E hatalmas, idegen irodalmi nyelvben már ezeken is használták e szókat ellapult közhelyvonatkozásban. Szóval, itt laknak a tünderré törpült, vagy állatívá butult kis hegyilények, akik emberek voltak régen; a boj-ok, a szétüldözött őslakók rejt-

tőző népe. Most már szellemhad szegénykék, e vidék fél-szeg és szomoru kis nemtői, akik mindig jót akarnak és segíteni vágnak az embernek, ha találkozik velük, de azért abból mindig nagy baj lesz, mert nem tudják, hogyan, elhibázzák. Gyámoltalankák, gyerekesek; megráznak néha egy-egy galyat a fákon céltalanul, sután, megrettennek, lepotyognak és már elfeledték, hogy mit is akartak. Így a regel! És ők, a nemzet igazi lelke ma, a faji géniusz, ha van! — mondja a költő. Szomoru ez, de nem rokonszenvtelen és jó, ha van, aki legalább meg tudja mondani.

— A költő?...

— Igen, az segíthet, az kell! — Elhallgatott, mert a két fiatal alvó fészkelődött a sarokban, tán fölrezzent vagy a férfi csak tetette az alvást és titokban figyelt. Megzavartan nézett feléjük és várt, de én most már nem akartam, hogy hallgasson. Félttem a csendtől, az előbbi érzéseimtől, nem akartam, hogy erre gondoljak: milyen vad idegenség! Milyen sötét semmiben szalad egy sárgán világított kis boszorkánydoboz, — mennyi vaggon, mennyi ember valahol hagyott undorai émelygésével, valahol leskelődő holnapok kétségeivel; és hogy érezzem e gémberedett, sértő összesukottságot, piciny helyen az éjszaka ziláltságában és hogy azokat lássam ott, akik egymás ölén alszanak. — Az arcommal követeltem, mondja tovább.

— A történelmünk — engedelmeskedett kicsit szárazabban — ebből áll. Új, meg új idegeneket hívnak, engednek, telepítenek győző vagy békés királyok; új meg új idegenek törnek, foglalnak és telepsznek az idemelegedettek közé véres és harcos válságok után. — A legősibb foglalóknak alig van több nyomuk, mint e szomoru, kedves mythos és egy-két helységnév. Az egységes fajkarakter, ha összeállóban volt már, kialakulóban e szerencsésen zárt, hegyfal-kerítette földön, mindig fölzavarodott alapjától az új rázkódásban. De lenn, a legsúlyosabb alsó rétegeknél mégis üledpedhetett valami. Néplelekben és dalban és egy dus, ág-bogas névragozásu, ezerfelé hajlékony és cicomás és pazarló élőnyelvben. Ilyenkor szokott jönni a költő...

— És?...

— A jövevény nép, — igen, mint mindenütt, — hazát-cserélni vállalkozó, okos és kegyetlen, jött-ment és szivós. A városokat hamar kiforgatja, képére igazítja, — hanem a falu már ellenáll. De itt az idegen nem üzte ki házából a gazdát, csak nyakára költözött, jött-ment körülötte, hangozan, sürgősen és dologhoz látott. A gazda érezi, hogy elűzni nincs ereje, de elmennie sem szabad a küszöbről, mert

akkor elismeri e perfid foglalás jogát. Vagy tán eredendően mindegynek érzi mindezt, — létét és sorsát, — hisz ez épp a kérdés?... Marad és üldögél a sutban, a hamuban, ott jó álmos és meleg és étket vetnek neki, ha csendben van, Megszereti így és ilyenné lesz és ilyen tán az egész népcsalád hirhedt szolgáltsága. Nem alacsony és nem alázkodó, csak mindegy.

— Testvéreim! — szóltam akkor egészen halkan és egy régi, családi mesére gondoltam innenvakó voltomról, apáim elszármazásáról.

Az idegen meglepetés nélkül nézett rám.

— Mennyi uj, csodálatos virágzása támadt a lelkieségnek, a bensőlegességnek e fülledten meleg élettalajból! Egy szép, ezerszép öregedés! »Vizerámé!« — mondja a falu parasztja halkan, ha este a padkán ül a házküszöbnél és ön arramenőben megkérdezi, mit művel? Szemlélődök! A szomorú derű, az alvók mosolya, a közöny a kérdezésben, de meleg közöny, a lehangolás a feleletben, de szelid lehangolás, az érett nyugalom, a tartózkodó részvét, az értő bölcsesség és alázatos, mert tullató fölény, ilyesmi ez a »mindegy«. De éber keverékfajuk kereskednek a városokban, lenyírják állatainkat, aknázzák hegyeinket. Egy nagy, nagy valaki, egy Időszülte, egy vátes, ha jönne, ha itt volna már, életet verhetne-e e nagy alvóba, akinek hátán járnak, iparkodnak, tusáznak és hajlékot építenek? Vagy a kései költő csak tamaság lehet, rögzítő tükör és megmaradó, beszédes emlék a halotról?...

Önkénytelen fordult félre az utolsó szavaknál, megérezte, hogy merően néztem az arcába, egy percig csak a szemeit láttam és azt gondoltam: »Különösen szép, opálosárnyu, kékszürke, nagy szemek, férfiszemek!« Hátradőlt és árnyékban maradt.

— Zizskának, — mondta később, — a szent vaknak, aki hős volt és martir, harcidob készült a bőréből és e gyászos és hördő dühörgés csaták riasztója lett. Érzi ebben a mindenben tul való kegyeletet, a komikum szelid alázatát és az annál inkább-való, tragikus magasztosságot? És ha hallaná a verset erről; hogy dobog és zokog e kevésrimű, de az assonáncot drága nembánomsággal összemosó nyelv ütemsoraiban! És szeretném elmondani a regét a szegény bohócról, aki Stülfried lovagot várja a várudvaron, párbajra, a szép urnő szerelméért; és már előre élcelődik szent, könnyes humorral önmagán, kardján és halálán. Gyönyörű e bánatos groteszkség, ez agg halálbölcsesség, mely önmagát dobja a guny áldozatául, mert mással semmi baja és semmi

köze és mert olyan egyremegy, akár a tulsó parton lennének már is... De hát az a szonett az elefántcsontgolyóról! **Pi-**ány csecsebecse ez a Drahomria asszony almáriumában, ében-fatálon áll, belül üresre vájt és kisgyerek-ökölnyi, s a legszebb, csipkefinom-liku ábrákkal van kifaragva. De a mint a likacskáln a bensejébe látni és ott egy másik elefántcsontgolyó van, ugyanugy faragva, csak más tengelyszög alatt állítva. De — hinné-e, asszonyom, — ezen belül a harmadik látszik, még kisebb, hajszálra-hasonlóan megmunkált és mesteri aránnyal ui tengelybe állított... És ez egy szonett?... Ugye, érzi? Aki ilyen holmit faragott, nagy darab, sápadt és homályló szemü, simahaju és simakezü ember lehetett; mély, egyenletes álomlélegzéssel szuszogott és babrált művén és csak arra gondolt, hogy a kis golyó elférjen a nagy golyóban, mert közben sikerült minden mást elfelednie.

— Es aki a szonettet írta? — kérdeztem és most már akarattal kerestem a tekintetét.

Nem felelt.

— Emlékszik-e — kérdezte később — a középkori templomszobrok alázatos szentjeire, e jobbágyias, idomtalan, bűtyköslábu figurákra; szemükben a mély kutyajósággal és szívóssággal inas, csigázott tagjaikban? Ilyenformán gondolok a mi népünkre. »Az urnak kezét csókol, de a kapuban markába nevet!« — mondja az idegen példaszó. Pedig dehogy nevet! Csak mosolyog; de ezt megteszi, mert hogy olyan furcsa is minden. Furcsácska? Mert mindent kicsinyit becéző, elnéző és tiszteletteljes gyöngédséggel, ahogy érdes, durva marok remegve tart valami nagyon finom, makulátlan, könnyű és drága tárgyat vagy virágot. Így bánunk a fogalmakkal, — az istennel is. »Ó, mindenható, édes Isten ur!« — kezdi a bucsus ének. Az ősi templomkák mind kerekdedek, nyájasak és bensőleg szomorúak, s a régi, régi kolostorok keresztfolyosóinak is olyan enyhe-ivű a bolthajtása, mint egy kedves, tudatlan, egyszerű, jó arc szemöldökei. Áhitatos arcé, de itt az áhitatból hiányzik a rontó és teremő düh, az ideges akció. Vízlelkek vannak e sokvizű országban. E folyós elem a jelképük, a mozgó életér, hűs, egyenletes, egynemű, változón is állandó; ez ritmusuk, e tánc, zene és dal üteme. Szertelenségük az áradó folyamé; Meluzina sir gyermekeivel a vízmenti szélben, kékruhásan, fehérgyöngyös, lobogó hajjal, — és viharban üvöltenek még a pogány alurinák és járnak paskolva, nagy előrefordított sarku lábukkal az ordas, nagyfejű, rut mocsárinók. S a Vízember, ki dünnyögve beszél, halszájkás balkezéről hiány-

zik a hüvelyk és kabátja balszárnyából csurog a víz. Ezek cserélik ki a keresztleletlen csecsemőt...

— Még, még! — kértem gyorsan és ijedve néztem ki az aligfakó éjjelutáni ég derengésébe.

— Mesék és dalok. A népdal mind elégia itt, ősei a pogány kéregető-énekek és ördögös danák. Itt mindez más, mint egyebütt. A siratóasszonyok versei is, ez ősen rituális rögtönzések, mikben a forma még valóban együtt támad a gondolattal. És egy ország dalában sincs annyi szó a testvérek közti benső és tiszta szeretetről, a mély családi-ságról vagy a tartózkodástalan, ömlengő lágyságról, ahogy az anya szólítja kicsinyét. A becéző indulatszók száma tömördek és lefordíthatatlanok.

— Kár! — mondtam szórakozottan és ártatlanul. Elkésve láttam meg furcsa mosolyát, akkor már diszkrétén szedte össze arca komolyságát megint. Kinézett. Valóban szürkült.

— Már a sikon vagyunk, ahol — ez a mese — arannyal virágzik a páfrán. Hajnali háromra a székvárosba érünk; oda siet itt minden már, — a patakok, a folyók — erre felé sorban utolérlik a nagy fővizet, amelybe a szépséges város tornyai tükrözik magukat. E háttér dombok között születtem... Meséljek inkább, ugy-e? Itt sűrű füzek ligetei közt csobognak el a vizek és partjaikon néha megjelennek csapatosan, kacagón az apró, kedves tündérasszonykák; sulykolnak és mosnak, vagy fürödni mennek, levetve takaros prémruhácskájukat és paskolnak, lubickolnak. Haligassa ezt! Egy parasztlegény valahogyan fogott egyet közülük és hazavitte. Nosza, amint a házba lépett, feltúrte szoknyácskáit, seprőt kapott fel, majd sikált, takarított, főzött, senkinek beleszólást nem engedve, serényen, mint a patakfolyás. Mosónőcske! Esténként eljött hozzá piciny férje, felkapaszkodott kívül az ablakfára és úgy suttogtak; egyre arra kérte, hogy csak el ne árulja titkaikat. Ősszel cipőt akartak varratni neki; de nem engedte mértékre lábacskáját, hát vizes talpa nyomát mérték meg a homokban s a kész lábbelit a padkára tették neki. Akkor zokogni, zokogni kezdett szivettépően, hogy már őt meg akarják fizetni — és elment bucsu nélkül, sohasem látták többé. Lássá, ez a nemzet asszonya; e serény, igénytelen, egyszerű, — de épp ezzel talányos — titkolódzó, érzékeny és független lény. Tán soha egészen nem birható, engedelkenysége zavarbaejtőn ösztönös és természetes; de úgy elsiklik néha az ujjak közt... A törvényei bensőbbek, nekünk érthetetlenek. Libussa, a nagy királynő, ítelt egyszer két testvér pórében, de a vesztés fél föllobbanva, sér-

tegetni kezdte őt. Akkor csendesen lejött a trónról, levette a koronát, mert — ugymond — ő látja, hogy gyöngé az uralkodásra, válasszanak helyette bölcs, erős férfit. Itt félbeszakad a régi kodex-töredék. De azért a mi földünkön folyt a hősnő, Wlasta regés leányháboruja. De most már éppen kinevet, úgy-e, így ez mind szószátyár belemagyarázás; de versben, kötötten elmondva — higgye meg ...! Ön asszony...

— Mi már tul vagyunk ezeken! — mondtam habozva, mert nem is tudtam, mire gondolt és nem akartam, hogy befejezze. S én önmagamát értettem-e; vagy az országom, a népem magáraeszméltóságát immár? E percben mintha ő nézne rám, a mesélő ember, különös, lágy mosolylyal; vagy vállat vont a homályban? Hogy »mindegy!« — ezt akarta mondani talán.

Kinéztem a hajnali derengésbe és láttam a nagy termőföldek kavargó árnyfoltjait a vonatból és gyér fasorok, meg apró erdők rajzát sötétlőn. Egyre sűrűbb kicsi állomásokat is kivehettem már, amik mellett csak elrohantunk; és most már néztem mindent megnyugodtan, de némi csalódott közönyt és erősen érezve az álmoságom. Mert hajnal volt, minden látszani kezdett és minden egészen olyan volt, mint otthon, a megszokott unalmu mezőkön. Hát a határoszlopok nem jelentenek színváltozást? A föld csak föld mindenütt, fa meg ház; és profán vasuti szénfüst-szag, mindenhol egyforma? A sarokban fölébredt a menyecske, ási-tott, nyugösködött és az arca most tíz évvel vénebb volt önmagánál. Már nincs egy félóra odáig! — mondta most az idegen ember is, némileg kiábrándultan és egészen oldalt fordulva, gondosan méricskélő szemmel nézett el a mezők fölött. Mintha csak e pillanatban, egyszerre virradt volna meg, — valahogy minden átalakult. A beszédláznak is, mint egyéb mámoroknak, megvan a szégyenlős kijózanulása. Láttam rajta most és tudtam én is, hogy a hátralévő percek tulhosszuak már és fölöslegesek. Az éj hirtelen félbeszakadt, mindenki meglelte a fonalat önmagához és egymásnak fölöslegesek lettünk, bár nem is tudtuk, melyik pillanatban. Most csomagok, óra, hordár, és hotel — ezek a gondolatok jönnek. De én konok akarással kapaszkodtam meg még valamibe. Mit is mondott legvégül? Hogy asszony vagyok... ilyesmit; nem, hisz verseket említett újból. Hóbortos vajjon? Sötétszöke haja zilált most és füstszenyes az arca, keze; — ah, én is szép lehetek, mondhatom, — de a homloka most látszik, milyen jól formált, magas; és a mosolya... milyen rokonszenves volt az imént. Azt hiszem, e percben

megértettem hirtelen, mert szándékosan csaknem maliciával szóltam jó hangosan:

— A költőnek, akiről beszélt, szeretném a nevét tudni!

— Igen? Talán nem is mondtam ezt így! Mit is jelent az? Hogy valahol terem valami, dallamok, formák, ujak talán és lám, önök két kis ország határán túl mit sem sejtjenek és egy évszázadon innen — nem, ötven, harminc éven innen, mondjuk — nincs visszhang vagy értés, vagy nem is lehetne előállni még, vagy nem is lehet kifejezni még. Míg az élőnyelv, a népé, zavaros, egységtelen, addig a letűnt aranykor avult, de gazdag és klasszikus tökélye mindent holtta fagyaszt. Új érzésekre nincs forma még és az átmenet olyan gyötrelmes, nehéz. Talán mégis van érték e kísérletezésben, bár hisz ennek magától kellene jönni, önkénytelenebbül. Én talán tulságosan jól tudom, hogy mit kellene és hogyan! Így csak zilált strófák, megkezdett periódusok, s oly világosan vélem érezni néha az egészet, hogy közben már elunom, már tulontul megvan bennem és fölösleges külsőleg is elkészíteni, felszínre hozni. Vagy csak palástolt tehetetlenség, faji átok — mindegy. Asszonyom, ön megérkezett!

Sikoltó vonatfütty, fények, tolongás, hordárok és hotel-cimek és mindenféle zaj. Félelmes és pezsdítő percek. Átvergődöm-e szerencsésen? Vizsgálom önmagam előtt életrevalóságból, gyakorlatiségból vagy lélekjelenlétből. Csak úgy röptében rebben át még egyszer a gondolat, hogy az ismeretlen költő nem mutatkozott be nekem.

A kopottas, téli délutánszürkületben egyenkint jöttek már fakón és félszegen, gyűrött arcukon a megszokott keserűség-lárvával, vagy buta és konok elégtelenséggel az ingennap rosszindulatu és formátlan vendégei, a nyomorúság anyái; — és ölükben, vagy kézenvezetve csenevész, hibástestű, levéznuult kis boldogtalanjaik. Az egyik pici rongyos alig lát, a nehéz, súlysebes arcából ki se látszanak összedagadt, vizeskék szemei, egy elferdült lábu, halvány kis fiu gyenge, kíváncsi mosolygással biceg a nagy markos asszony sötétkék szoknyaráncaiba fogódzva, — egy holtravált, alig ökölnyi arcocskáju kis szopós már csak erőtlenül tátogatja elkékiült ajkait az anyja lohadt, fekete-barna emlője után. Ezeknek nem jutott hely a klinikán, tán mert ugysis hiába; — s az »egylet« orvosa mit mondhasson? A végső menedék itt, a nagy tanár alamizsnája, ha hozzájuthatnak. Egyre többen vannak, ismerkednek, körülveszik a kis pólyást és rácsudálnak, suttogva, tudákosan, legtöbben némán ülik végig a váróterem hosszú fapadját és a hidegtől, a lépcsőjárástól, vagy az egész, nagy, otromba vigasztalanságtól, ami a világ; — összegörnyednek, ásítnak vagy sóhajtnak.

— Nagyon sok mára! — jelenti ki a szürkelibériás szolgaegény, aki rendet csinál köztük. — Aligha kerül ma mind sorra.

Riadt és tehetetlen pillantások neszelnek rá. Ma sem? És akkor csak egy hét múlva megint! Némelyik csöpp szenvedő máris nyugtalanodik és ahogy csitító gyöngédséggel rájuk hajolnak, igazán átszépül percre némelyik darabos arc a megadó, lelkies szomorúság elmélyedésében. De hamar újra egymásra néznek és számlálgatják, ki jött előbb? Már tudják, hogy az elsőnek jelentkezők több jó szót kapnak, kimerítőbb utasítást; később már fáradtan, kurtán, szárazon végeznek velük. Négyre jár. És az orvos még egyre késik.

A nagy sarokablaknál prémbundás, szépkalapos, finombőrű uriasszony ül, vele jó nagykendőben a rendesen fésült dajka; vasalt fehér kötőjén kamásnis, szalagoshaju, kétszemdős szép lánybárával. Különhuzódtak idegenkedve, tá-

relmetlenül ők is, az asszony közelebb intette a cselédet és kinéz az utcára.

— Azonnal itt kell lennie, kérem szépen — áll meg előttük udvariasan az inas. — Még jobb is, hogy az ingyennapon méltóztatott, mert így mindjárt elsőnek kerül, aki privát.

Az urnő bólint. Mégsem szerette, hogy véletlenül épp ma jött. Az idegen, ellenséges, már a jelenlétével is csupavád nyomoruság feszélyezte és lehangolta. A picinyjét nézi, e tulfinom, de szinte tökéletes alkatu kis üvegvirágot, akit egész maga-odaadással gondozott, sűrítve táplált, eltökélten és okos szisztémákkal az élet számára készített születése óta — sőt már azelőtt is. Most báránghimlője volt csak, de azért idehozta, megnézetni: nem maradt-e vissza valami rejtett baj? Ne vigyék-e el valahová e nedves hónapokra — miye gyöngébb — milyen óvást vagy edzést igényel a szervezete? Az ő szép, okos kis egyje! Első percben megdöbbszent és elszomorodott az igaz, asszonyi részvétől, ahogy szétnézett itt, de most észrevette, hogy fojtott és oktalan, néma gyűlölettel néznek rá és megretten. Igen, hogy ő előbb jut be, az a bajuk. Vagy minden, hogy itt van a szemük előtt, hogy nagy, kegyetlen keserőségeiknek ellenébe mutatja a maga élete türhetőbb voltát. Mintha már szóval megvádolták volna, ellenségesen, haragosan védekezik gondolatban. Mit? Ő épp annyit szenvedett az anyaságért, mint ezek — és azóta szinte csak ennek élt, éjjel-nappal gondolt vele, tanult hozzá, komolyan vette. Nem elég, ha az övéiért felelős minden asszony? Az van rábizva! De azért kellemetlen itt lenni és ilyen szokatlan, nevetséges gondolatokra kényszerül. Csak már haza mehetne!

A szolgafiu kimegy valamiért, egy percig csend van; aztán hirtelen, keserű nekibátorodással kipattan az első vasosan perfid megjegyzés. Közönséges és oktalan, a szomszédjának veti oda az egyik, az rádupláz és hálás közönségre talál a szembenülők közt. Az uriassszony úgy tesz, mintha nem hallaná, de valami megdöbbszentőt érez ebben a készségben, ahogy ezek a durva szellemeskedések felszakadnak itt, mint ami már rég szivárog és gyűl és robbanásra-készen vár közel a felszín alatt. Ezek nem most gondolták ki, nem most mondják először ez ügyetlenül gunyos támadásokat; közönséges népek módján egymásnak beszélve ugyan, de azért tüntetően és leplezetlenül ő ellene. És neki sem mostani gondolatai az ellenérvek. Mi bajuk vele? Árt nekik azzal, hogy jó cipője van és kalap a fején; és ha neki sem

volna, segítve lenne rajtuk ezzel? Ismerik ezek az ő asszonyéletét, sok ideges gyötrődését, szóvá se tehető sok nehéz keresztjét? Az örök igazságtalanságot érezte, hogy »egy«-eken bosszulódnak meg a messzeoku és érthetetlen tömeg-igazságtalanságok. Miért épen ő? De azért ülve maradt a helyén furcsa, megrettent, ideges passzivitással és hallgatta.

— Ugybizony! A tolluskalapuak kölykinek a nyavalyája is jobbszagu!

— A maga gyereke, lelkem, megdögölhet tizszer is, míg annak a doktor tiz pengőér kifujja az orrát.

— Nincs is kutyabaja, csak parádézni jött vele. Egy óráig fog mulatozni odabenn, minket meg hazaküldenek. Az isten mér' is nem...!

— Jót emleget. Az Istent...!

Nyers kacagás hangzik, csunyán, idenemillőn, aztán elcsendesülnek, mert senkisé is szegül ellenük. A szegény, halálkó pólyás zizegő, fujtató lélegzése hallatszik. A három idegen ott a sarokban most már úgy ül külön, hogy a forró gyűlölködés szinte körülfolyja, mint a láva és elszigeteli őket. A dajka mérges, apró cselédszemével rájukmered és kész volna feleselni, mint a hű ugató kutya, de az asszonya csendre inti, maga a kislánya fölé hajol és ideges, sirásba-csukló erőlködéssel gügyög hozzá. Az fehérke, apró tenyerével hűzelegve tapogatja az anyja arcát; olyan gyöngéd, selymes, mint egy puha, pántlikás, fehér cicácska. A tizesztendő kis sánta fiú előregörnyedt vézna kis vállaival és öntudatlanul, mosolyogva bámulja. Az asszonyok némán ülnek most és szinte fáj nekik a még mindig beléjük fojtott, ottrekedt gyűlölködés. O, könnyű annak oda se hallgatni, nem törődni velük. Beszélhetnek ők akármit, ki bánja azt! Az ő gyereük már a születése előtt el van kárhoztatva minden nyavalyákra. Az urak tudják, amit tudnak, egy gyerek, két gyerek, de önekik csak hadd szülessen évről-évre, egyik még szopik, már úgy vannak és mosni kell járni, meg vasaló mellett szédelegni olyankor is. Hát a lakás, meg az étel! Csak mire hat-hét karaj kenyeret leszelnék, oda van egy kiló kenyér egyszerre. Ha mindent elmondhatnának, a baromi életüket, ahogy önmaguk előtt is csak ködlő zürzavar gyerekiségük óta!... De hát a gyerekeik! Jött valami alattomos, gonosz kói — honnét nem — az ártatlan, csöpp testükből elő, a levegőből vagy a szülőik multjából, — hogy undorodniuk kell, ha rájuk néznek. Ennyien itt vannak most

együtt és minddel közös a szörnyű sok nyomoruság; és ez itt egy az urak közül. Még idejön zavarni a kicsi reménységüket, az ő napjukat...

Hosszan sivó, éles köhögés szakad bele a tikkadt csendességbe, — fuldokolva és »huzva« kinosan — a padsor közepe tájáról. Egy szegény kicsi lánynak szinte belegörbül a vézna gerince, úgy megcsuklik, a homloka is átpirosul és fehér nyál habzik elő a sirásra görbült, vékony száján. Az urnő egyszeribe felretten rá, odafigyel, majd szét néz gyorsan, mintegy támogatásért az ellenséges, haragvó arcok között. Az inas most jött vissza épen.

— Kérem — fordul hozzá határozottan — az a kis-leány ott számárhurutos. Azt a járványszobába kell vinni.

Csak ez hiányzott épen. A még visszatartott, oktalan, szenvedélyes dühöngés egy perc alatt féket veszít erre. Felugráva, hangosan tiltakoznak; szitkozódnak egyszerre hárman-négyen. A kis köhögős anyja a legfélénkebb még, mintha nem érezné nagyon az igazát, csendesen hajtogatja a nagy lármában, hogy akkor sohasem kerülne sorra, pedig négy másik éhesen várja otthon. De a többiek bőszerűen rikácsolnak körülötte és a szolgálta előtt falanx támad hadonászó, súlyos karokból.

— Csak azt próbálja meg! Mink is itt vagyunk!

— Ragályos — istennyila! A fejeitő a képin, az ragályos. Meg a sok rosszbetegség, az uricifráké, az. Az ő kölyke tán külön helyen termett...

Már ocsmányságok is hallatszottak itt-ott fuldokló, dühös önkívületben.

— Azért, hogy mi nem adtunk magának forintot — provokálták az inast — magát is olyan anya szoptatta, mint mink vagyunk.

A fiatal, katonaviselt pestvidéki sváb tanácstalanul nézett körül. Valami közösség mintha mégis megmozdult volna benne, mely ezeket érezte inkább véreinek, egyhangu támadásuk robbantó fanatizmusa is hatott rá, megzavarta, kedve lett volna megmutatni a biztosszavu, kurtán parancsolgató nagyságának, hogy itt ő rendelkezik, — Csakhogy valóban kapott az imént egy forintot...

— Nem tudom, kérem, én nem hallottam köhögni. Az ur mindjárt itt lesz.

Az urnő nem felel, némán, komoly felháborodással int a dajkának.

— Kijjön, Juli, inkább a folyosón várunk. Göngyölje föl bel!

Indulatosan nyit ajtót és akkor szinte ölébe esik valakinek, aki meglepett, hangos örömmel köszönt rá, aztán bámulva néz a felizgatott, kikelt arcába.

— Mi történik itt, nagyságos asszonyom!

Kezet nyujt. Iparkodik összeszedni magát a férfi előtt, ki társaságabeli, ki szövetségese és menedéke lett egy perc alatt. És a meghökkent elcsendesedésben előbb még izgatottan klssé, de egyre jobban visszatért nyugalommal, végül már mosolygó kicsinyléssel jelzi az esetet. A durva inzultust jóformán alig, inkább a szabálytalanságot az el nem különített ragályossal. És amazok ott egyszerre megérik a nagy felülkerekedését, a tehetetlenségüket, helyzetüket, akik ingyenkezelésért koldulni jöttek ide és ilyet mertek... Elhűlten, meglapulva, a vérük ösztönösen hitvány szegénység-alázatával néznek a földre és bensejükben már maguk sem tudják, hogyan történhetett mindez. Az idegen ur ráncos homlokkal néz végig rajtuk.

— Hitványak! — mondja nyersen, kurtán. — Majd beszélék a sógorommal. Így hálálják meg a jóságát. Péter!

A fiu mentegedődzve, zavartan áll elő.

— Hallgass. Vidd azt a számárhurutosat a különszobába rögtön. Nyitva az ebédlő?

— Igenis!

— Méltóztassék velem, nagyságos asszony, majd ott megvárjuk a tanárt, a sógorom. Már jön; a kocsiján hozott a klinikáig, de valamiért be kellett térnie. Ah, nem is tudott a mi közeli rokonságunkról? A nővéremet vette feleségül Áron.

Felvillanyozottan, kellemes örömmel beszélt, látszott, kedvére van az alkalom, hogy szolgálatot tehet, hogy említheti a híres rokont és kivált, hogy a jólfutott, enyhe, virág-szagu ebédlő üvegfülkéjében, hacsak kés időre magára lehet a szép ismerőssel. Az is feledte már a bosszúságot, tetszett neki ez aszonyias hatásának köszönt fordulat és úgy rázta le idegeiről az iménti félóra nyomott töprengéseit is, mint hozzá nem illőt, mint amiknek fölötte áll. Már ketten voltak ők is és külön. Szövetkezésüket egy elite-est kellemes emléke, egy elkezdett, finom kis flört ingere vette körül és izolálta közönségességtől, kinosan emberi, vagy rosszul szórakoztató szociálfilozófiai gondolatoktól. A dajka is meg-

békülten huzódott a gázkandalló mellé, ölbevette a kicsit és látszott, könnyen elbóbiskolnak itt mind a ketten.

Odakinn ezalatt porig alázott, fojtott szenvedélyű arcok meredtek egymásra és az ajtóra, ahol néhány jöltáplált, őrzött, illatos ember, két finom cédaságokra ráérő ember tűnt el a szemük elől. Hallgattak egy darabig, aztán a kékszoknyás, erős asszony felemelte nagy súlykoló öklét és elhörögte, valami hisztériás, megrendítő, vad gyűlölettel csuklotta el a szörnyű káromlást:

— Hát haljon meg a gyereke még ebben az esztendőben, én kívánom nekil

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

MODERN
KÖNYVTÁR
SZERZŐTÁRA

741

MAGYAR
ELBESZÉLŐK
I.
